

Univerzita Hradec Králové

Pedagogická fakulta

Katedra Sociální patologie a prevence

**Mezioborová spolupráce mezi základními školami
a OSPOD se zaměřením na sociálně patologické jevy**

Bakalářská práce

Autor: Veronika Pavelková, DiS.
Studijní program: B 7507 Specializace v pedagogice
Studijní obor: Sociální patologie a prevence
Forma studia: Kombinovaná
Vedoucí práce: PhDr. Josef Kasal, MBA, Ph.D.
Oponent: PhDr. PhDr. Stanislav Pelcák, Ph.D.

Hradec Králové

2020

Zadání bakalářské práce

Autor: Veronika Pavelková, DiS.

Studium: P17K0214

Studijní program: B7507 Specializace v pedagogice

Studijní obor: Sociální patologie a prevence

Název bakalářské práce: **Mezioborová spolupráce mezi základními školami a OSPOD se zaměřením na sociálně patologické jevy**

Název bakalářské práce AJ: Interdisciplinary cooperation between elementary schools and CPS with a focus on socio-pathological phenomena

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Bakalářská práce se zabývá problematikou nutností mezioborové spolupráce mezi základními školami a OSPOD se zaměřením na sociálně patologické jevy. Dále se soustředí na prevenci sociálně patologických jevů na základních školách a sklonů dětí k sociálně patologickému chování. Pro praktickou část práce jsou použity metody pozorování, rozhovoru a kazuistiky, díky kterým lze pozorovat mimo jiné pohledy žáků a kantorů na zmíněnou problematiku.

Bělík, V., Hoferková, S., Kraus, B.: Slovník sociální patologie. Praha: Grada, 2017, ISBN 978-80-271-0599-1 Fischer, S., Škoda, J.: Sociální patologie - Závažné sociálně patologické jevy, příčiny, prevence, možnosti řešení. Praha: Grada, 2014, ISBN 978-80-247-5046-0 Matoušek, O., Matoušková, A.: Mládež a delikvence. Praha: Portál, 2011, ISBN 978-80-7367-825-8 Matoušek, O.: Slovník sociální práce. Praha: Portál, 2003, ISBN 978-80-262-1154-9 Vágnerová, M.: Psychopatologie pro pomáhající profese. Praha: Portál, 2012, ISBN 978-80-262-0225-7

Garantující pracoviště: Katedra sociální patologie a sociologie, Pedagogická fakulta

Vedoucí práce: PhDr. Josef Kasal, MBA, Ph.D.

Oponent: PhDr. Stanislav Pelcák, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 13.2.2019

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala pod vedením vedoucího bakalářské práce PhDr. Josefem Kasalem, MBA, Ph.D. samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne 10.05.2020

.....

Veronika Pavelková, DiS.

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala panu PhDr. Josefu Kasalovi, MBA, Ph.D. za odbornou pomoc a vedení práce. Zároveň děkuji respondentům za ochotu podílet se na praktické části bakalářské práce.

Anotace

PAVELKOVÁ, Veronika. *Mezioborová spolupráce mezi základními školami a OSPOD se zaměřením na sociálně patologické jevy*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2020. 68 s. Bakalářská práce.

Bakalářská práce se zabývá problematikou mezioborové spolupráce mezi základními školami a orgánu sociálně-právní ochrany dětí se zaměřením na sociálně patologické jevy. Blíže specifikuje toto téma a představuje kompetence orgánu sociálně-právní ochrany dětí a školy v kontextu dané problematiky. Značná část práce je věnována sociálně patologickým jevům v prostředí základní školy, prevenci, včetně jejího rozdělení, a prevenci jednotlivých subjektů.

Praktická část bakalářské práce reprezentuje pomocí kvalitativního výzkumu názory a zkušenosti příslušných odborníků, následnou analýzu a zhodnocení. Závěr praktické části je doplněn o případovou studii, pomocí které je demonstrováno dané téma v praxi. Díky této kazuistice lze pozorovat spolupráci školy, orgánu sociálně-právní ochrany dětí a dalších institucí, včetně opatření, jenž jednotlivé subjekty mohou činit.

Klíčová slova: Sociálně patologické jevy, základní škola, orgán sociálně-právní ochrany dětí, prevence.

Annotation

PAVELKOVÁ, Veronika. *Interdisciplinary cooperation between elementary schools and CPS with a focus on socio-pathological phenomena*. Hradec Králové: Pedagogical Faculty, University of Hradec Králové, 2020. 68 pp. Bachelor Degree Thesis.

The Bachelor's thesis deals with the interdisciplinary cooperation between elementary schools and Child protective services with a focus on socio-pathological phenomena. The thesis more closely specifies this topic and introduces the competences of Child protective services and elementary school in context of the given topic. A significant part of the thesis is dedicated to socio-pathological phenomena and prevention in the environment of elementary school and prevention of the single subjects.

Using a quality survey, the practical part of the thesis represents opinions and experiences of appropriate experts, which is followed by an analysis and assessment. A case study is added to the ending of the practical part to demonstrate the topic in praxis. Thanks to this case study, the cooperation of schools, Child protective services and other institutions can be observed together with the precautions that can be done by these subjects.

Keywords: Socio-pathological phenomena, elementary school, Child protective services, prevention.

Obsah

ÚVOD	10
1 RIZIKOVÉ CHOVÁNÍ MLÁDEŽE VERSUS SOCIÁLNĚ PATOLOGICKÉ CHOVÁNÍ.....	12
1.1 RODINA JAKO ČINITEL RIZIKOVÉHO CHOVÁNÍ MLÁDEŽE	12
1.2 ČLENSTVÍ MLADISTVÝCH VE VRSTEVNICKÝCH SKUPINÁCH	15
1.3 VLIV MÉDIÍ NA CHOVÁNÍ MLÁDEŽE.....	16
2 PROMĚNY RODINY V DNEŠNÍ SPOLEČNOSTI (AUTONOMIE RODINY).....	18
3 VYBRANÉ SOCIÁLNĚ PATOLOGICKÉ JEVY V PROSTŘEDÍ ZŠ	21
3.1 ŠIKANA	21
3.2 KYBERŠIKANA	22
3.3 ZÁŠKOLÁCTVÍ.....	23
3.4 KRÁDEŽE	24
3.5 RIZIKOVÉ SEXUÁLNÍ CHOVÁNÍ.....	25
3.6 UŽÍVÁNÍ NÁVYKOVÝCH LÁTEK	26
4 VYMEZENÍ SOCIÁLNĚ-PRÁVNÍ OCHRANY DĚTÍ S AKCENTEM NA KURATELU.....	28
4.1 ORGÁN SOCIÁLNĚ-PRÁVNÍ OCHRANY DĚTÍ.....	28
4.2 KURATELA DĚTÍ A MLÁDEŽE.....	30
4.3 SPOLUPRACUJÍCÍ SUBJEKTY	33
5 ROLE OSPOD A ZÁKLADNÍ ŠKOLY V KONTEXTU PREVENCE RIZIKOVÉHO CHOVÁNÍ MLÁDEŽE.....	35
5.1 KOMPETENCE ZÁKLADNÍ ŠKOLY	35
5.2 ŠKOLNÍ PORADENSKÁ PRACOVÍŠTĚ	36
5.3 KOMPETENCE OSPOD.....	37
6 PREVENTIVNÍ PŮSOBNÍ.....	40
6.1 TEORETICKÉ VYMEZENÍ PREVENCE	40
7 PRAKTICKÁ ČÁST	43

7.1	CÍLE VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ A POUŽITÁ METODOLOGIE A STRATEGIE	43
7.2	CHARAKTERISTIKA VÝZKUMNÉHO SOUBORU, PROSTŘEDÍ A VÝZKUMNÉ OTÁZKY	44
7.3	ROZBOR VÝZKUMU	45
7.4	SHRNUTÍ VÝZKUMU DLE VÝZKUMNÝCH OTÁZEK	54
8	ZÁVĚR PRAKTICKÉ ČÁSTI.....	56
9	PŘÍPADOVÁ STUDIE	57
	ZÁVĚR	61
	SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	63
	SEZNAM PŘÍLOH	66

Seznam použitých zkratek

AIDS	Acquired Immune Deficiency Syndrome
CAN	Child abuse and neglect
č.	číslo
čl.	článek
č.j.	číslo jednací
DrSc.	doktor věd
kol.	kolektiv
MPP	minimální preventivní program
MŠMT	Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy
MUDr.	doktor veškerého lékařství
nezl.	nezletilý
OČTŘ	orgány činné v trestním řízení
odst.	odstavec
OSPOD	orgán sociálně-právní ochrany
prof.	profesor
R.	respondent
r.	rok
Sb.	sbírky
SPJ	sociálně patologické jevy
SPOD	sociálně-právní ochrana dětí
s.v.	skupina vrstevníků
SVP	středisko výchovné péče
ZŠ	základní škola

Úvod

Současná doba představuje pro jedince mnoho změn, na které musí adekvátně reagovat. Nejedná se o úkol nikterak jednoduchý a mnoho jedinců správnou adaptaci nezvládne. Jsou jedinci, kteří se podmínkám, jež společnost vytváří, přizpůsobují velice snadno, ale jsou mezi námi také jedinci, kteří se přizpůsobit bez pomoci odborníků nezvládnou. Velmi ohroženou skupinou jsou děti a mladiství, kteří jsou společností a různými digitálními technologiemi silně ovlivňováni. V případech, kdy např. výchovně selhává i samotná rodina dítěte, je zapotřebí značné intervence ze strany státu. V této chvíli přichází na řadu orgán sociálně-právní ochrany dětí (dále jen OSPOD), jež ve spolupráci se školou, která by měla mít o dítěti velice podrobné informace, zasahuje svými kompetencemi do prostředí dané rodiny. Spolupráce školy a OSPOD je tak velmi podstatná.

Děti a mladiství, kteří se nedokážou adekvátně daným změnám přizpůsobit, jsou ohrožováni sociálně patologickými jevy, jež se projevují v převážné většině právě ve školním prostředí či během trávení volného času. I z tohoto důvodu by měla být spolupráce školy a OSPOD na velmi dobré úrovni. Jako ideální stav by se mohla jevit vzájemná spolupráce nejen při výskytu problémů, ale také spolupráce, která by splňovala preventivní charakter. Tato forma je bohužel prakticky neproveditelná a to především díky silné pracovní vytíženosti jak pedagogů základních škol, tak odborných pracovníků OSPOD. Ke spolupráci tedy dochází ve většině případů pouze při řešení daného problému.

Bakalářská práce se zabývá mezioborovou spoluprací mezi základními školami (dále jen ZŠ) a OSPOD. Výběr tématu je ovlivněn profesní praxí autorky, která působí jako sociální pracovníce a kurátor pro děti a mládež na OSPOD. Během své praxe sama autorka zaznamenala v této oblasti značné rezervy a nedostatky.

Bakalářská práce by měla čtenáři umožnit náhled do dané problematiky a představit tak jednotlivá témata, se kterými se odborníci v této oblasti setkávají. Samotná práce je rozdělena na teoretickou a praktickou, empirickou, část. Teoretická část práce představuje souhrnný přehled oblastí, jež jsou pro téma podstatná. Značná část je věnovaná vybraným sociálně patologickým jevům, které se objevují ve školním

prostředí, vymezení sociálně-právní ochrany dětí (dále jen SPOD) s akcentem na kuratelů a samotnému preventivnímu působení. Praktická část práce pomocí kvalitativního výzkumu v podobě rozhovorů přibližuje čtenáři problematiku z pohledu odborníků ze strany základní školy a OSPOD. Celá práce je doplněna o případovou studii, pomocí které může čtenář pozorovat nejen kroky, které činí jednotlivé subjekty, ale také postupný vývoj případu.

Cílem této práce je tedy zjistit, jaké jsou názory pedagogických pracovníků ze ZŠ a odborníků OSPOD na jejich vzájemnou spolupráci a kde případně spatřují v rámci této spolupráce nedostatky.

1 Rizikové chování mládeže versus sociálně patologické chování

Během dospívání prochází tělo mladistvého náročnými změnami, a to nejen po stránce fyzické, ale také v samotné osobnosti jedince. Vzhledem k tomu, že se jedná o proces, kdy dochází k markantním změnám, ne každý se s tímto obdobím vyrovná. Dochází např. k citové labilitě a dospívající tak může velice snadno sklouznout k **rizikovému chování**, definovanému jako „*Jednání, jež může ohrozit život, zdraví nebo sociální integritu jedince, nebo chování, které je namířeno proti zájmům společnosti definovaným zákony.*“¹

Pojem **sociální patologie** můžeme vysvětlit jako společensky nežádoucí jevy chování, které svojí existencí a mírou škodlivosti ohrožují společnost. „...*sociální patologie je souhrnným označením nezdravých, abnormálních a obecně nežádoucích společenských jevů.*“² Jedná se tedy např. o užívání návykových látek a jiné závislosti, agresivitu nebo šikanu. Některé sociálně patologické jevy, se kterými se často setkávají OSPOD i školy, jsou blíže představeny v následující kapitole

1.1 Rodina jako činitel rizikového chování mládeže

Rodinu můžeme považovat za primárního exogenního činitele, jenž jedince ovlivňuje. Není pochyb, že je to právě rodina, kdo tvoří pro dítě nejdůležitější prostředí. Rodina by měla dítěti poskytovat takové podnětné prostředí, aby bylo díky jejímu působení dostatečně kvalitně připraveno na budoucí život. Lze říci, že by měla dítěti poskytovat pocit jistoty, bezpečí, ale i kvalitní hodnoty a vzory, které si bude odnášet do života. Dále předává zkušenosti a určité role, jež jsou podstatné pro rozvoj vzájemných vztahů zahrnující např. i způsob komunikace jednotlivých členů rodiny.

---

¹ MATOUŠEK, Oldřich. *Slovník sociální práce*. 2. přepracované vydání. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-368-0. S. 175.

² FISCHER, Slavomil a Jiří ŠKODA. *Sociální patologie: závažné sociálně patologické jevy, příčiny, prevence, možnosti řešení*. 2., rozš. a aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2014. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-5046-0. S. 19.

„Rodina je z hlediska rozvoje dětské osobnosti nejvýznamnější sociální skupinou. Dítě zde prostřednictvím určitého dospělého, obvykle matky, získává první informace o okolním světě. Mateřská osoba, resp. později celá rodina je pro dítě nejen zdrojem jistoty a bezpečí, ale i zdrojem informací o něm samém. Na jejich základě si vytváří určité sebepojetí ovlivněné skutečností, zda je akceptováno a pozitivně hodnoceno či nikoliv. Rodina dítě vychovává a tím je určitým způsobem stimuluje, rozvíjí jeho schopnosti a dovednosti, prezentuje mu určitý hodnotový systém.“³

Definice rodiny je vzhledem k různým možnostem pojetí velmi obtížná. Např. dle Hartla je rodina „*společenská skupina spojená manželstvím, nebo pokrevními vztahy, odpovědností a vzájemnou pomocí.*“⁴ Na což navazuje Matoušek svojí definicí rodiny. „*V užším, tradičnějším pojetí skupina lidí spojená pouty pokrevního příbuzenství nebo právních svazků (sňatek, adopce).*“⁵

Typy rodiny

Pro práci je použito rozdělení typů rodin na rodinu orientační a prokreační, rodinu úplnou, neúplnou a doplněnou, které jsou níže popsány.

Za rodinu **orientační** považujeme rodinu původní, tedy tu, do které se dítě narodilo. Z hlediska získávání vzorů a norem je pro jedince nejdůležitější. Na rodinu orientační, navazuje Vágnerová v publikaci *Psychopatologie pro pomáhající profese*, kdy zdůrazňuje přenos zkušeností do **prokreační** rodiny. „*Zkušenosti získané v původní rodině se přenášejí i do rodiny, kterou člověk vytváří jako dospělý, do tzv. rodiny prokreační. V dospělosti máme tendenci opakovat totéž, co dělali naše rodiče (pokud jsme nějaké měli), a děláme podobné chyby. V jiném případě se snažíme o pravý opak, ale i v tomto případě je základem naše zkušenost získaná v dětství.*“⁶

---

³ VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Vyd. 5. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0225-7. S. 45.

⁴ HARTL, Pavel a Helena HARTLOVÁ. *Velký psychologický slovník*. Ilustroval Karel NEPRAŠ. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-686-5. S. 504.

⁵ Podle MATOUŠEK, Oldřich. *Slovník sociální práce*. 2. přepracované vydání. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-368-0. S. 177.

⁶ VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Vyd. 5. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0225-7. S. 591.

Úplnou rodinou rozumíme dvougenerační soužití (rodiče a děti). V současné společnosti je tzv. nukleární rodina, kdy rodiče dítěte žijí ve svazku manželském, stále méně častá. Oproti tomu se do popředí dostává **neúplná** rodina, kde dochází k absenci jednoho ze vzorů chování – nejčastěji mužského. Dalším typem je rodina **doplněná**, kde je absence jednoho z rodičů nahrazena rodičem nevlastním.

Funkce rodiny

Funkce rodiny se ve spojitosti s proměnami okolní společnosti a kulturou mění. Na rodinu jsou vyvíjeny jiné nároky, na které musí rodina svými funkcemi adekvátně reagovat. Některé z funkcí rodiny se již staly nahraditelnými společností či aktuálními dostupnými prostředky (např. **ekonomická funkce, biologicko-reprodukční**), jiné jsou stále těžko nahraditelné (**funkce emocionální** nebo **výchovná**). Toto zdůrazňuje Kraus ve své publikaci *Základy sociální pedagogiky*, kde zdůrazňuje proces socializace jako přípravu na budoucí život. „*Ústřední úlohou socializačního procesu v rodině zůstává příprava dětí a mladistvých na vstup do praktického života. Dnes je však také třeba zdůraznit působení mladší generace na starší (např. v zacházení s moderními komunikačními prostředky). Prodlužuje se totiž doba, kdy vedle sebe žijí tři generace, a proto vzrůstá i dosah socializačního působení dětí a mládeže na rodiče a prarodiče v užší i širší rodině.*“⁷

Poruchy rodiny

Poruchami rodin se ve velké míře zabýval pediater (a zakladatel Dětského krizového centra) prof. MUDr. Jiří Dunovský, DrSc. vytvořil **Dotazník funkčnosti rodiny** jako nástroj, kterým lze možné poruchy rodiny ve vztahu k dítěti zjistit. Metoda je založena na hodnocení funkční schopnosti rodiny a její kapacitě plnit ve vztahu k dítěti funkci socializačně-výchovnou v návaznosti na ostatní funkce, jako svoji nezastupitelnou a rozhodující funkci. Metoda se také opírá o stanovení hodnocení rodiny podle osmi kritérií – složení, stabilita, sociálně ekonomická situace rodiny, osobnost rodičů, přítomnost sourozenců v rodině a jejich profil, osobnost vyšetřovaného dítěte a konečně zájem a péče o dítě. Na základě výše uvedeného došlo ke stanovení čtyř základních typů

---

⁷ KRAUS, Blahoslav. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-383-3. S. 82.

rodin ve vztahu funkčnosti a poruchám – rodina funkční, problémová, dysfunkční a afunkční.⁸

Ve **funkční** rodině je zdravý vývoj jedince zabezpečen a není nutná intervence. Škoda a Fischer v publikaci *Sociální patologie* definují **problémovou** rodinu jako rodinu „v níž se vyskytují závažnější poruchy některých nebo všech funkcí. Ty však vážněji neohrožují rodinný systém či vývoj dítěte. Rodina je schopna tyto problémy vlastními silami řešit či kompenzovat za případné jednorázové či krátkodobé pomoci zvenčí. Tyto rodiny představují pro pracovníky orgánu-sociálně právní ochrany dětí potřebu zvýšené pozornosti a sledování.“⁹ Pokud hovoříme o **dysfunkční** rodině, dostáváme se již do situace, kdy dochází k významným poruchám funkcí rodiny a je nutný zásah v podobě intervence, např. sanace. V případě **afunkční** rodiny není vytvářeno bezpečné prostředí pro zdravý vývoj dítěte. OSPOD může přistoupit k situaci odebrání dítěte z rodiny, neboť může být i ohroženo na životě.

1.2 Členství mladistvých ve vrstevnických skupinách

Velký vliv na chování jedince mají **sociální skupiny**, jež jej obklopují. Každý z nás je součástí nějaké skupiny, každý chce do nějaké skupiny patřit. Skupina je ojedinelý celek se svými vztahy a komunikací. Každá skupina má svoji vnitřní hierarchii a každý ve skupině má svoji roli, která je daná oblíbeností – sympatiemi a antipatiemi. V každé skupině se najde sociální outsider i sociální hvězda. Pro dobrou a efektivní spolupráci se skupinou je vhodné mít zmapované postavení jednotlivých členů v dané skupině (sociometrický status) a to včetně vedoucího skupiny.

Důležité, avšak zároveň nebezpečné, jsou pro jedince, obzvláště mladistvé, vrstevnické skupiny. **Vrstevnická skupina** je chápána jako „Skupina lidí, kteří jsou podobného věku a mají podobné společenské postavení. Obvykle jde o skupinu přirozenou a to i v případech, kdy její členové působí ve stejné organizaci (např. ve škole,

---

⁸ DUNOVSKÝ, Jiří. *Dítě a poruchy rodiny*. Praha: Avicenum, 1986. Hálkova sbírka pediatrických prací (Avicenum). S. 25, 29, 30.

⁹ FISCHER, Slavomil a Jiří ŠKODA. *Sociální patologie: závažné sociálně patologické jevy, příčiny, prevence, možnosti řešení*. 2., rozš. a aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2014. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-5046-0. S. 158.

v internátě, v zařízení pro rizikovou mládež). Vliv s. v. je nejsilnější v období dospívání, kdy je formování vlastní totožnosti odvozováno ze vzorů, které s. v. nabízí.“¹⁰

Dítě se během svého vývoje začleňuje do různých vrstevnických skupin, které jej ve značné míře ovlivňují. Vrstevnická skupina ve školce se nemusí považovat za příliš rizikovou, oproti tomu období dospívání, je oprávněně považováno za nejrizikovější období vývoje jedince. Velice snadno dochází k formování jedince a je tak nutné věnovat jeho chování zvýšenou pozornost.

1.3 Vliv médií na chování mládeže

Média mají na chování mládeže významný vliv, kdy je spolu s rodinou a vrstevnickými skupinami lze řadit mezi **přední činitele**, jež ovlivňují chování dětí a mládeže. Do jisté míry diktují, jak se má jedinec chovat, stanovují, co je moderní, určují normy a hodnoty a ovlivňují fungování společnosti jako celku.

Mezi média můžeme zařadit počítače či mobilní telefony, také ale televizi či internet, kde jsou velkým nebezpečím sociální sítě. Děti a mladiství v současné době tráví více a více času u chytrých zařízení a tak dochází pomocí těchto digitálních technologií k markantnímu ovlivňování jejich osobnosti. Na jednu stranu se jedná o velmi důležitý prvek pro společnost, neboť jsme díky těmto zařízením v neustálém dosahu a neztrácíme kontakt se světem a dostává se nám mnoho podstatných informací, na druhou stranu se jedná o velice nebezpečné nástroje – jedná se o **virtuální prostor**, který lze velmi těžko kontrolovat. Uživatelé se velmi snadno dostávají do prostoru, kde jsou obklopani různými škodlivými jevy, jako je např. zobrazování násilí či sexuality, a pro některé může být následně velmi obtížné odlišení reality od virtuálního světa. V dnešní době představuje velké riziko pro děti a mládež (a nejen pro ně) internetové prostředí, zastoupené především sociálními sítěmi, s čímž úzce souvisí kyberšikana. Dříve to byla právě televize, která v nemalé míře, ovlivňovala život společnosti. Matoušek ohledně televize upozorňuje na skutečnost, že *„posiluje agresivitu nejen u disponovaných jedinců, posiluje ji u všech dětí a u všech lidí posiluje pocit, že svět*

---

¹⁰ MATOUŠEK, Oldřich. *Slovník sociální práce*. 2. přepracované vydání. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-368-0. S. 190.

*je nebezpečným místem. Kromě toho televizní násilí pravděpodobně oslabuje citlivost na násilí, s nímž se člověk setkává v reálném světě. Vášnivý konzument televize ztrácí kontakt se skutečným světem, a kvůli tomu může slábnout jeho schopnost odlišovat možné a nemožné.*¹¹

V případě závislosti na médiích, tzv. virtuálních drogách, hovoříme o **netolismu**. Neméně důležité jsou sociální sítě, které dávají velký prostor pro tzv. **kyberšikanu**, které je podrobněji věnována část následující kapitoly.

Na základě výše uvedeného je zřejmé, že média pro společnost představují podstatné riziko, jemuž je třeba věnovat v rámci prevence značnou pozornost. I když jsou v převážné většině zmiňováni mladiství, média (a celkově závislosti) ohrožují všechny věkové kategorie.

---

¹¹ MATOUŠEK, Oldřich a Andrea KROFTOVÁ. *Mládež a delikvence: [možné příčiny, struktura, programy prevence kriminality mládeže]*. Vyd. 2., aktualiz. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-771-X. S. 103.

2 Proměny rodiny v dnešní společnosti (autonomie rodiny)

Společenský vývoj prochází v posledních desítkách let razantní proměnou, i v oblasti vnímání rodičovských kompetencí a autonomie rodiny. OSPOD byly po dlouhá léta vnímány, mnohdy jsou tak vnímány dodnes, jako represivní orgány státní moci, které by měly v případě podezření na určitou závadovost či patologii zasáhnout. Je nevyhnutelné, aby se tento pohled s ohledem na sílu rodičovských práv a kompetencí (autonomii rodiny) změnil.

Je neoddiskutovatelné, že v dnešní společnosti více, než kdy v minulosti, je na práva rodičů, a s tím související práva samotných nezletilých dětí kladen obrovský důraz. Otázkou společenské a též akademické diskuze zůstává míra této autonomie (míra možnosti vlastního rozhodování) a s tím souvisejících případných zásahů ze strany státní moci. Pro ilustraci problému bude uvedeno jedno z extrémnějších pojetí autonomie rodiny v otázce školství. Nicméně autory, mnohdy i odbornou veřejností, kritizovaných níže uvedených teorií, jsou metodici Ministerstva práce a sociálních věcí, kteří v současné době určují směřování výkonu SPOD.

Hofschneiderová např. uvádí, že *„právo dítěte i jeho rodičů brát se o vlastní štěstí i štěstí své rodiny pouze znamená, že východiskem veškerých úvah veřejné moci musí být ta skutečnost, že normou je nezasahovat, přičemž každý zásah do autonomie (svobody) dítěte i jeho rodiny bude muset být náležitě odůvodněn v souladu s požadavky na odůvodnění jakéhokoli zásahu do základních práv a svobod člověka, tedy v souladu s požadavkem zákonnosti (legality) zásahu, oprávněnosti (legitimity) zásahu a přiměřenosti (proporcionality) zásahu. Sám stát přitom svůj zásah nikdy nebude moci vést ve jménu „výchovy“ dítěte, jelikož „výchova“, jak již bylo výše uvedeno, je výlučně otázkou vztahu mezi dítětem a jeho rodiči, případně, v rozsahu běžných, každodenních záležitostí mezi dítětem a jiným člověkem, který o toto dítě pečuje, ať již na základě pověření rodičů dítěte či na základě rozhodnutí příslušného orgánu, v českém prostředí nutně soudu. Jak již bylo výše uvedeno, pokud stát bude autoritativně zasahovat do způsobu, jakým rodiče dítěte ke svému dítěti přistupují a jak jej „vychovávají“, bude tak moci činit vždy výlučně ve jménu ochrany života dítěte a jeho fyzického či psychického zdraví. Míra jeho odpovědnosti za zajištění ochrany života a zdraví dítěte přitom nikdy nebude moci být vyšší než míra odpovědnosti rodičů dítěte, jelikož*

v opačném případě by došlo k porušení základního práva dítěte na to, že primární odpovědnost za jeho výchovu a vývoj nesou rodiče dítěte.“¹²

Též v oblasti školství je autonomie rodiny a dítěte a jejich právo „brát se vlastního štěstí“ vnímáno jako jedno z nejsilnějších. Autorka se nebrání tvrdé kritice českého školství a v něm zakotvené povinné školní docházky, když uvádí např. „V důsledku existence povinné školní docházky, případně předškolní docházky, pak předmětnou právní úpravou postavení ředitele školy jako svého druhu „krále ve svém království“ dochází nejen k popření autonomie dítěte, jeho rodiny, jakož i primární odpovědnosti rodičů za zajištění péče o dítě, jeho ochrany a výchovy (čl. 18 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte), nýbrž rovněž k popření základních zásad pro zásah do základních práv a svobod člověka, jak jsou na úrovni vnitrostátního řádu formulovány např. v čl. 4 Listiny základních práv a svobod. Skutečnost, že se děti od určitého věku po část dne nuceně, z vůle státu, ocitají v autoritářském světě, ve světě ovládaném zcela jinými principy, než na nichž mají být podle ústavního pořádku i ratifikovaných mezinárodních smluv, k jejichž ratifikaci dal souhlas Parlament České republiky, český stát a česká společnost vystavěny, pak musí být vnímána jako více než alarmující, má-li být Česká republika demokratickým právním státem nejen formálně, nýbrž rovněž materiálně.“¹³

Na uvedené principy a východiska následně autoři navazují další literaturou, a to včetně komentářové literatury k zákonu č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, nejnověji vydané r. 2019 kolektivem autorů.

Na komentářovou literaturu zákonitě navazují další metodické postupy a metodické vedení jednotlivých aktérů. V tomto případě OSPOD. Ty ovšem uvedené principy přenáší dále do praxe např. právě při jednání se školami. Uvedené skutečnosti,

---

¹² HOFFSCHNEIDEROVÁ, Anna. *O svobodě dospívajících* [online]. 2018 [cit. 2020-04-10]. Dostupné z: <https://www.epravo.cz/top/clanky/o-svobode-dospivajicich-107788.html>.

¹³ HOFFSCHNEIDEROVÁ, Anna. *O lidské důstojnosti dítěte v kontextu vzdělávání aneb proč lze posilování represivních prvků ve školství považovat za cestu nejen špatným, nýbrž nepřijatelným směrem?* [online]. 2018 [cit. 2020-04-10]. Dostupné z: <https://www.epravo.cz/top/clanky/o-lidske-dustojnosti-ditete-v-kontextu-vzdelavani-aneb-proc-lze-posilovani-represivnich-prvku-ve-skolstvi-povazovat-za-cestu-nejen-spatnym-nybrz-nepripustnym-smerem-107246.html>.

které se na první pohled mohou jevit jako extrémní a vedené pouze v teoretické rovině, jsou tak přenášeny do praxe a do každodenního života společnosti. Určitou brzdou mohou být právní předpisy, které nekladou na autonomii rodiny tak velký důraz. Takovým předpisem je například školský zákon. Na druhé straně je nutné zmínit, že citovaná autorka vychází především z Úmluvy o právech dítěte, občanského zákoníku a dalších mezinárodních předpisů, tedy předpisů vyšší právní síly.

Cílem práce není posuzovat či vést polemiku o možné, přiměřené, zdravé a nutné míře autonomie rodiny. Uvedená kapitola ale dokresluje jiný, a dosud neznámý pohled na rodinu, který klade daleko větší důraz na skutečnost, že rodina je subjektem veškerých činností nikoliv jeho objektem.

3 Vybrané sociálně patologické jevy v prostředí ZŠ

Není výjimkou, že se níže uvedené sociálně patologické jevy týkají i dětí na prvním stupni, mnohem typičtější ovšem jsou pro druhý stupeň, tedy období puberty.

3.1 Šikana

Šikana je jev, jenž se objevuje snad v každé ZŠ. Ne vždy se daří šikanu odhalit (mnoho případů zůstává skrytých). Šikanovat může jednotlivec, ale stejně tak se může jednat o šikanu skupinovou. Jedná se o demonstrování síly a moci vůči slabšímu jedinci. Metodický pokyn ministryně školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikany ve školách a školských zařízeních, č.j. MŠMT – 21149/2016, definuje šikanu jako *„agresivní chování ze strany žáků/vůči žákovi nebo skupině žáků či učiteli, které se v čase opakuje (nikoli nutně) a je založeno na vědomé, záměrné, úmyslné a obvykle skryté snaze ublížit fyzicky, emocionálně, sociálně a/nebo v případě šikany učitele také profesionálně. Šikana je dále charakteristická nepoměrem sil, bezmocností oběti, nepříjemností útoku pro oběť a samoučelností agrese.“*¹⁴

Šikana nemusí být jen **fyzická**, často dochází k **verbální šikaně**, která je hůře rozpoznatelná – na rozdíl od fyzické nezanechává na těle oběti viditelné znaky. Může se jednat o slovní ponižování, urážky oběti a její rodiny či různé vulgární nadávky. Jedná se tedy o omezování práv dotyčného jedince po emocionální stránce.

Švarcová v publikaci Vybrané kapitoly z etopedie a sociální patologie uvádí **faktory**, které přispívají ke vzniku šikany. Jedná se o náročné situace ve skupině, kde dochází ke zvyšování napětí. Jako poslední faktor zmiňuje několik výrazných agresivních

---

¹⁴ MŠMT. Metodický pokyn ministryně školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikany ve školách a školských zařízeních [online]. 2016. Čl. 2., odst. 1. [cit. 2020-04-10]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/file/38988/>.

jedinců ve skupině, jejichž jednání se značně vymyká zavedeným společenským normám.¹⁵

Šikana úzce souvisí s **hierarchií** jednotlivých členů skupiny a usilování o získání nového postavení. Demonstrace síly a nadřazenosti v provedení hlavních aktérů šikany vytváří nový hierarchický systém skupiny. Ve školní třídě dochází často ke dvěma či více skupinám, kdy jedna bývá silnější. Slabší skupina se sestává z „vyděděnců“ třídy a je považována za tu horší.

V případě **aktérů šikany** hovoříme o agresorovi a oběti, kdy každého specifikují jisté osobností rysy a projevy, jimiž v rámci dané skupiny vystupuje. Agresor vystupuje sebejistě, neohroženě, je zbytkem skupiny považován za vůdce, málokdo se mu dovolí vzepřít. Oběť, oproti agresorovi, vystupuje poměrně nevýrazně, tiše, submisivně, do školního kolektivu se nijak výrazně nezapojuje. Může se jednat o jedince, jenž do skupiny z nějakého důvodu nezapadá, od většiny se liší. Důvodem mohou být jednak fyzické vlastnosti, jako např. nadváha, může se jednat o jiný etnický původ nebo mohou být důvodem intelektové vlastnosti – jedinec je oproti zbytku skupiny např. nadprůměrně inteligentní.

3.2 Kyberšikana

I když se jedná o poměrně nový druh šikany, velice rychle si získala své místo. Rozvoj **kyberšikany** velmi úzce souvisí s rozvojem moderních digitálních technologií. V dnešní době, kdy téměř každý má k dispozici svůj vlastní chytrý mobilní telefon, nestojí v cestě kyberšikaně prakticky nic. Smejkal v publikaci *Kybernetická kriminalita* **definuje** jev jako „zasílání obtěžujících, urážejících či útočných e-mailů a SMS, vytváření stránek a blogů dehonestujících ostatní, popřípadě může kyberšikana sloužit k posilování klasických forem šikany, nejčastěji prostřednictvím nahrání scénka mobilní telefon a jejího následného rozeslání známým dotyčného, popřípadě prostřednictvím vystavení na internetu. Termínem „kyberšikana“ označujeme nebezpečné komunikační jevy realizované prostřednictvím informačních a komunikačních technologií (například

---

¹⁵ Podle ŠVARCOVÁ, Eva. *Vybrané kapitoly z etopedie a sociální patologie: učební text*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2009. ISBN 978-80-7041-959-5. S. 73.

pomocí mobilních telefonů nebo služeb v rámci internetu), jež mají za následek ublížení nebo jiné poškození oběti.“¹⁶

Na výše uvedené definici je patrné, jak široké spektrum kyberšikana zaujímá. Kyberšikanou mohou agresori i doplňovat „klasickou“ šikanu (v současné chvíli bývá tento stav stále oblíbenější především díky dobré dostupnosti chytrých zařízení).

V případě kyberšikany můžeme v některých případech hovořit i o stalkingu, kdy situace nabývá na vážnosti a získává tak povahu nebezpečného pronásledování (legislativně ukotveno v §354, trestního zákoníku).

3.3 Záškoláctví

Tento jev není v ZŠ nijak ojedinělý. Lze jej chápat jako **neomluvenou absenci** žáka, čímž dochází k úmyslnému zanedbávání povinné školní docházky. Pedagogický slovník **definuje** záškoláctví jako *„Jev, kdy se žák úmyslně, bez omluvitelného důvodu a bez vědomí, popř. souhlasu rodičů, nezúčastňuje vyučování a zdržuje se mimo domov. Má zprav. souvislost se školní neúspěšností žáka.*“¹⁷

Samozřejmě záleží na rodinném prostředí žáka, prospěchu ale i jeho vztahu ke škole. Vágnerová uvádí, že *„Záškoláctví bývá spojeno s negativním postojem ke škole, s nepřijetím normy pozitivního hodnocení vzdělání, ale může být i reakcí na prospěchové selhání. Někdy jej lze charakterizovat jako komplex obranného jednání, jehož cílem je vyhnout se nepřijemnosti, která je daná buď konfrontací neúspěšného dítěte s lépe prosperujícími spolužáky, nebo požadavky učitele na práci dítěte.*“¹⁸

Vždy se ovšem jedná o porušení školního řádu dané školy ale také zároveň o porušení **školského zákona** č. 561/2004 Sb., který povinnou školní docházku upravuje. Záškoláctví může být promyšlené, účelové, kdy žák dopředu absenci plánuje,

---

¹⁶ SMEJKAL, Vladimír. *Kybernetická kriminalita*. 2. rozšířené a aktualizované vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2018. ISBN 978-80-7380-720-7. S. 402.

¹⁷ PRŮCHA, Jan, Eliška WALTEROVÁ a Jiří MAREŠ. *Pedagogický slovník*. 7., aktualiz. a rozš. vyd. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0403-9. S. 382 – 383.

¹⁸ VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Vyd. 5. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0225-7. S. 794.

nebo se může jednat o záškoláctví impulsivního charakteru. V tomto případě žák absenci primární neplánuje, jedná však o okamžité jednání pod vlivem momentálního nápadu. Problematictější je ovšem první typ záškoláctví, tedy účelové, a to z toho důvodu, že velmi často dochází k opakovanému jednání a postupné eskalaci.

3.4 Krádeže

Může se jednat o krádeže, kdy jedinec odcizí velmi drahou věc, např. mobilní telefon, ale stejně tak se může jednat o krádeže např. financí. Vždy se jedná o odcizení věci, aniž by o tom její vlastník věděl. Především v mateřské škole, nebo na první stupni, se můžeme setkat s krádežemi, které nejsou uvědomované – dítě silně touží po určitém předmětu a využije příležitosti, kdy jej může vlastnit. Bezesporu podstatný vliv na krádeže má rodinné prostředí, ve kterém dítě vyrůstá. Pro mnoho rodin je krádež něco naprosto normálního a dítě se tak ocitá v situaci, kdy sice může chápat vážnost jednání, ale zároveň je odcizení věcí v jeho rodině naprosto běžné. Existují také rodiny, kde děti kradou na popud dospělých. V obou případech se z krádeží pro danou rodinu stává norma.

Pro krádež, jako takovou, je podstatná **rozumová vyspělost dítěte**, neboť si musí uvědomovat společenskou závažnost tohoto jednání. *„O krádeži lze u dítěte mluvit teprve tehdy, když je dítě na takovém stupni rozumové vyspělosti, aby chápalo pojem vlastnictví a akceptovalo normu chování, která vymezuje odlišný vztah k vlastním a cizím věcem.“*¹⁹

Martínek hovoří o krádeži jako o pravé v případě, že *„dítě či mladistvý odcizí nějaký předmět vědomě a plně si přitom uvědomuje nesprávnost svého chování. Většina krádeží v dětském a mladistvém věku není způsobena psychiatrickým onemocněním, má na nich převážně podíl prostředí, kde dítě vyrůstá, parta či nevýhodné postavení v kolektivu dětí.“*²⁰

---

¹⁹ JUKLOVÁ, Kateřina a Radka SKORUNKOVÁ. *Základy psychopatologie*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2007. ISBN 978-80-7041-873-4. S. 94.

²⁰ MARTÍNEK, Zdeněk. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. Praha: Grada, 2009. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-2310-5. S. 96.

3.5 Rizikové sexuální chování

Ačkoliv je zákonná hranice pro první pohlaví styk 15 let, mnoho jedinců s pohlavním životem začíná dříve. Již samotný časný začátek pohlavního života můžeme považovat za rizikové sexuální chování. Je důležité však také zdůraznit, že adolescence je zároveň nejvhodnějším obdobím života pro určité sexuální experimentování, kdy jedinec sbírá cenné zkušenosti pro svůj budoucí partnerský život. Jedná se o období pro jedince z tohoto hlediska velice podstatné – jedinec hledá a utváří vlastní identitu i po sexuální stránce. Pro sexuální experimentování je však důležité dodržování jistých pravidel, díky čemuž lze předejít rizikovému sexuálnímu chování.

Mezi rizikové sexuální chování můžeme dále zařadit časté střídání partnerů (**promiskuita**), náhodné známosti, absence bariérové formy ochrany a antikoncepce všeobecně a nejrůznější sexuální praktiky. Může dojít k nechtěnému těhotenství a následné interrupci či velmi **časnému mateřství**, kdy jedinec není na tuto roli psychicky připraven. Časné mateřství s sebou přináší řadu problémů, např. mnohdy nevyhnutelné přerušování studia, finanční závislost na rodičích či rychlý rozpad partnerského vztahu, který nebyl na příchod potomka vyzrálý. Rizikové sexuální chování má úzkou souvislost s dalšími patologickými jevy, např. užívání návykových látek.

Vzhledem k časnému zahájení sexuálního života, střídání sexuálních partnerů a nepoužívání bariérové ochrany, se jedinci vystavují riziku **pohlavně přenosných chorob** (AIDS, syfilis, kapavka atd.).

Podstatná je prevence v podobě používání antikoncepční ochrany nejen před nechtěným těhotenstvím, ale také před již zmíněnými pohlavně přenosnými nemocemi. Antikoncepční metody v bezbariérové formě sice z velké části zabrání nechtěnému těhotenství, nedochází již ale k zabránění přenosu pohlavních chorob.

Určitou pozornost si v souvislosti s rizikovým sexuálním chováním zaslouží tzv. sexuální deviantní jednání (někdy můžeme v odborné literatuře nalézt název parafilie) a to i přes to, že se jedná o poruchu osobnosti a chování. Švarcová uvádí sexuologickou definici deviantního chování jako „*chování, při němž je sexuální*

vzrušení nebo ukojení dosaženo jiným způsobem než sexuální interakcí se souhlasícím objektem odpovídající zralosti.“²¹

3.6 Užívání návykových látek

V současné době se problematika týká stále mladších jedinců, z čehož vyplývá, že i s tímto sociálně patologickým jevem je možné se v prostředí ZŠ setkat. Termín návykové látky bývá často uváděn také jako **psychoaktivní**.

Jedná se o všechny látky, na které si jedinec může vytvořit návyk a zároveň mění jeho psychický stav. Většinou se jedná o látky chemické, působící na centrální nervovou soustavu, kdy dochází k časově omezeným změnám chování a vnímání jedince. Důvody, kvůli kterým jedinec návykové látky užívá, mohou být různé – může se jednat o snahu jedince uniknout realitě a vyhnout se nepříjemným problémům. Ojedinelými případy nebývají situace, kdy jedinec začne s užíváním návykových látek z důvodu touhy stát se součástí vybrané skupiny lidí. V tomto případě můžeme hovořit o tzv. závadových partách.

*„Lidé se vždycky snažili uniknout problémům, dosáhnout pocitu štěstí, pohody, síly a mimořádných schopností, fantastických zážitků a inspirace. Bylo pro ně lákavé získat žádoucí pocity ihned a bez vynaložené námahy. Tuto možnost, event. alespoň její iluzi, jim poskytovaly psychoaktivní látky.“*²² Takto odůvodňuje užívání návykových látek Vágnerová.

Prevence užívání návykových látek je u dětí a mladistvých obzvláště důležitá, neboť závislost na nich vzniká velmi rychle a vzhledem k věkové kategorii se jedná o širší škálu případných dopadů. Nešpor uvádí, že v případě užívání návykových látek dětmi a dospělými dochází k rychlejšímu tvoření závislosti, je zřetelné zaostávání

---

²¹ ŠVARCOVÁ, Eva. *Vybrané kapitoly z etopedie a sociální patologie: učební text*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2009. ISBN 978-80-7041-959-5. S. 62.

²² VÁGNEROVÁ, Marie. *Současná psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0696-5. Str. 495.

v psychosociálním vývoji a existuje i vyšší riziko těžkých otrav kvůli menším zkušenostem, nižší toleranci a sklonem více riskovat než dospělí.²³

Děti a mladiství velice často s návykovými látkami experimentují. Tato skutečnost se v současné době týká stále mladších a mladších jedinců. Jedná se např. o různé těkavé a stimulační látky či konopné drogy. Nejčastěji se u dětí a mladistvých můžeme setkat s experimentací alkoholu a tabáku (často také dochází ke kombinaci těchto látek).

---

²³ Podle NEŠPOR, Karel. *Návykové chování a závislost: současné poznatky a perspektivy léčby*. Vyd. 4., aktualiz. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-908-8. S. 53.

4 Vymezení sociálně-právní ochrany dětí s akcentem na kuratelu

Tato kapitola je věnována představení OSPOD, činnosti kurátora pro děti a mládež a stěžejnímu zákonu pro kuratelu pro děti a mládež.

4.1 Orgán sociálně-právní ochrany dětí

Úmluva o právech dítěte, definuje dítě jako osobu, která je nezletilá. Shodně s Úmluvou definuje dítě i **zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí** (dále jen zákon o SPOD).

Dle **zákona o SPOD §1**, je sociálně-právní ochranou dětí:

- „a) ochrana práva dítěte na příznivý vývoj a řádnou výchovu,*
- b) ochrana oprávněných zájmů dítěte, včetně ochrany jeho jmění,*
- c) působení směřující k obnovení narušených funkcí rodiny,*
- d) zabezpečení náhradního rodinného prostředí pro dítě, které nemůže být trvale nebo dočasně vychováváno ve vlastní rodině.“²⁴*

Zákon o SPOD §4, dále taxativně vymezuje orgány, jež zajišťují sociálně-právní ochranu.

„(1) Sociálně-právní ochranu zajišťují orgány sociálně-právní ochrany, jimiž jsou

- a) krajské úřady,*
  - b) obecní úřady obcí s rozšířenou působností,*
  - c) obecní úřady a újezdní úřady; ustanovení tohoto zákona o obecních úřadech se vztahují i na újezdní úřady,*
  - d) ministerstvo,*
  - e) Úřad,*
  - f) Úřad práce České republiky - krajské pobočky a pobočka pro hlavní město Prahu (dále jen „krajská pobočka Úřadu práce“).*
- (2) Sociálně-právní ochranu dále zajišťují*

---

²⁴ §1, odst. 1 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů.

- a) obce v samostatné působnosti,
- b) kraje v samostatné působnosti,
- c) komise pro sociálně-právní ochranu dětí,
- d) další právnické a fyzické osoby, jsou-li výkonem sociálně-právní ochrany pověřeny, (dále jen "pověřená osoba").²⁵

Největší podíl OSPOD je však na obcích s rozšířenou působností.

Obvykle bývá OSPOD rozdělen na tři oddělení – náhradní rodinná péče (péče jiné fyzické osoby než rodiče, osvojení, poručenství, pěstounská péče), terénní sociální práce (sociální pracovník řeší např. úpravu poměrů k nezl. dítěti včetně stanovení výživného, úpravy styků rodiče s nezl. dítětem nebo určení či popření otcovství) a kuratela pro mládež (zabývá se mladistvými s např. trestnou činností či výchovnými problémy). V menších OSPOD však dochází k tomu, že všichni pracovníci musí být schopni zastoupit všechny agendy.

Činnost, kterou vykonává OSPOD, specifikují Novotná a Krausová, a zároveň upozorňují na fakt, že funkce OSPOD se mění v souvislosti s požadavky společnosti. „*Sociálně-právní ochrana dětí nezahrnuje již jen ochranu dětí zanedbávaných, opuštěných, dětí, které nemohou vyrůstat ve vlastní rodině, nebo dětí s výraznými poruchami chování. Sociálně-právní ochrana představuje v současnosti řešení velice složitých situací, ve kterých se děti nacházejí například v důsledku značné zaměstnanosti rodičů, kteří dětem svoji pracovní vytíženost a nedostatek času a zájmu o ně vynahrazují velkým finančním obnosem, který děti pak využívají nevhodným způsobem, nebo naopak řešení nežádoucích situací vzniklých v důsledku nezaměstnanosti rodičů.*“²⁶ Na základě výše uvedeného je patrné, že OSPOD musí adekvátně reagovat na změny, které ve společnosti nastávají. Je to právě kurátor pro mládež, který se nejvíce potýká s jevy, jež mohou vzniknout působením nefunkčnosti rodiny, ale také působením ostatních negativních vlivů, např. již zmíněných vrstevnických skupin.

²⁵ §4 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů.

²⁶ KRAUSOVÁ, Lucie a Věra NOVOTNÁ. *Sociálně-právní ochrana dětí*. Praha: ASPI, 2006. ISBN 80-7357-214-1. S. 11.

4.2 Kuratela dětí a mládeže

Matoušek v publikaci Slovník sociální práce vymezuje pojem kurátora pro děti a mládež, kdy sděluje, že kurátor je „*odborný pracovník státní sociální pomoci, který se zabývá dětmi a mladistvými obtížně vychovatelnými, mladistvými pachateli trestné činnosti i jejich rodinami, jimž poskytuje poradenskou a socioterapeutickou pomoc.*“²⁷

Činnost kurátora pro děti a mládež

Zaměření sociální kurately specifikuje **zákon o SPOD č. 359/1999 Sb.**, §32, odst. 4. Dle tohoto zákona se kurátor prostřednictvím dostupných opatření soustředí na:

„a) analyzování situace v oblasti sociálně patologických jevů u dětí a mládeže a navrhování preventivních opatření,

b) účast na přestupkovém řízení vedeném proti mladistvému v souladu se zákonem o přestupcích, trestním řízení vedeném proti mladistvému a řízení o činech jinak trestných u dětí mladších 15 let podle zvláštního právního předpisu),

c) návštěvy dětí s nařízenou ústavní výchovou z důvodu závažných výchovných problémů, dětí s uloženou ochrannou výchovou, dětí vzatých do vazby a ve výkonu trestního opatření odnětí svobody a rovněž rodičů těchto dětí,

d) spolupráci s příslušným střediskem Probační a mediační služby, a to zejména při zjišťování poměrů mladistvého pro účely trestního řízení a u dětí mladších 15 let pro účely řízení o činech jinak trestných, a při výkonu opatření uložených dítěti či mladistvému podle zvláštního právního předpisu),

e) pomoc dětem uvedeným v písmenu c) po propuštění z ochranné nebo ústavní výchovy a po propuštění z výkonu trestního opatření odnětí svobody s cílem působit k obnovení jejich narušených sociálních vztahů, jejich začlenění do rodinného a sociálního prostředí a k zamezení opakování protiprávní činnosti,

f) zajištění návazné péče dětem uvedeným v písmenu c) i po dosažení zletilosti, zejména dojde-li k prodloužení ústavní nebo ochranné výchovy; při zajištění návazné péče je kurátor pro děti a mládež povinen spolupracovat zejména s obcemi v samostatné

---

²⁷ Podle MATOUŠEK, Oldřich. *Slovník sociální práce*. 2. přepracované vydání. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-368-0. S. 92.

i přenesené působnosti, s krajskou pobočkou Úřadu práce, s poskytovateli sociálních služeb a zařízeními pro výkon ústavní a ochranné výchovy.“²⁸

Na základě výše uvedených činností kurátora pro děti a mládež je tedy zřejmé, že mimo jiné prostřednictvím dostupných opatření, kterými reaguje na daný problém jedince, má za cíl zamezit prohlubování a zmírnit dopad konkrétního jevu. Shodně jako ostatní pracovníci OSPOD, i kurátor musí vést patřičnou administrativu spojenou s klienty, se kterými pracuje (každý klient má přidělen spis s příslušným řadovým číslem, kdy se rozlišují klienti místně příslušní a místně nepřislušní danému obvodu OSPOD – do tohoto spisu jsou vkládány chronologicky veškeré dokumenty související s daným jedincem). Kurátor mimo motivačních rozhovorů, vedených v pravidelných intervalech s dítětem nebo mladistvým (pohovory svojí četností reagují na aktuální situaci klienta, závažnost dané problematiky a jsou přizpůsobeny dle prognózy na základě pravidelných hodnocení dostupných informací), hovoří v případě potřeby se zákonnými zástupci, provádí sociální šetření v místě bydliště jedince a vyžaduje si zprávy o prospěchu a chování ze školského zařízení, které jedinec navštěvuje.

Zákon č. 218/2003 Sb. o soudnictví ve věcech mládeže jako stěžejní zákon pro výkon kurately pro děti a mládež

Mimo již zmíněného zákona č. 359/1999 Sb., je pro kurátora též klíčový **zákon č. 218/2003 Sb. o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže** (dále jen zákon o soudnictví ve věcech mládeže). Zákon mimo jiné upravuje ukládání jednotlivých opatření mladistvým, ale i dětem mladších 15 let. Opatřením, která lze uložit mladistvým, se věnuje zákon o soudnictví ve věcech mládeže, Hlava I., §15 a následující. Řízení ve věcech dětí mladších 15 let je blíže upraveno v témže zákoně, Hlavě III., kdy §93 vymezuje opatření, jež je možné uložit soudem pro mládež při spáchání činu jinak trestného.

Mezi opatření, která lze uložit mladistvým, patří **výchovná opatření**, představující dohled probačního úředníka – úředník dohlíží v pravidelných intervalech na mladistvého a to v rodině i ve škole. Dále probační program, který představuje „*program sociálního výcviku, psychologického poradenství, terapeutický program,*

---

²⁸ §32, odst. 4 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů.

program zahrnující obecně prospěšnou činnost, vzdělávací, doškolovací, rekvalifikační nebo jiný vhodný program k rozvíjení sociálních dovedností a osobnosti mladistvého, a to s různým režimem omezení v běžném způsobu života, který směřuje k tomu, aby se mladistvý vyhnul chování, které by bylo v rozporu se zákonem, a k podpoře jeho vhodného sociálního zázemí a k urovnání vztahů mezi ním a poškozeným.“²⁹ Dále může být uložena výchovná povinnost (např. bydlet s rodiči či zákonnými zástupci) výchovná omezení (zákaz styku s určitými osobami) a napomenutí s výstrahou (vytknutí mladistvému jeho chování ze strany soudu nebo státního zástupce).

Uložení **ochranných opatření** představuje ochranné léčení, zabezpečovací detence, zabránění věci, zabránění části majetku a ochranná výchova (např. nařízení pobytu ve specializovaném zařízení pro výkon ústavní výchovy).

Posledním typem opatření, která jsou možná mladistvému uložit, jsou **opatření trestní**, zahrnující obecně prospěšné práce, peněžitá opatření, peněžitá opatření s podmíněným odkladem výkonu, propadnutí věci, zákaz činnosti, vyhoštění, domácí vězení, zákaz vstupu na sportovní kulturní a jiné společenské akce, odnětí svobody podmíněně odložené na zkušební dobu, odnětí svobody podmíněně odložené na zkušební dobu s dohledem a odnětí svobody nepodmíněně. „*Trestní sazby odnětí svobody stanovené v trestním zákoníku se u mladistvých snižují na polovinu, přičemž však horní hranice trestní sazby nesmí převyšovat pět let a dolní hranice jeden rok.*“³⁰

Opatřeními, která mohou být uložena soudy pro mládež v případě spáchání činu jinak trestného dítětem mladším 15 let, jsou výchovné povinnosti, výchovná omezení, napomenutí s výstrahou, zařazení do terapeutického, psychologického nebo jiného vhodného výchovného programu v SVP, dohled probačního úředníka, ochranná výchova a ochranné léčení.

---

²⁹ MSp. *Probační a resocializační programy pro mladistvé* [online]. 2017 [cit. 2020-04-10]. Dostupné z: <https://justice.cz/web/msp/probacni-programy1?clanek=probacni-programy-pro-mladistve>.

³⁰ § 31 zákona č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže).

Veškeré kroky, které kurátor v rámci uvedeného zákona činní, v ideálním případě plní nápravu jedince, ve smyslu zabránění recidivě trestné činnosti a uvědomění si tak své počínání a celkovou vážnost situace. O tuto skutečnost usiluje restorativní justice, která si klade za cíl upustit od klasického potrestání pachatele, kdy do popředí vstupuje satisfakce oběti. Jedná se tedy o formu, jejímž primárním zájmem není trest jako takový, ale samotná náprava škody, kdy pachatel přebírá za své jednání zodpovědnost a v rámci trestního řízení tak může dojít k alternativním variantám trestu.

4.3 Spolupracující subjekty

OSPOD během intenzivní práce s dítětem a rodinou využívá ke spolupráci i další subjekty, které doplňují kompetence, jimiž OSPOD nedisponuje. Spolupráce s různými institucemi je pro OSPOD velmi podstatnou záležitostí, neboť mimo již zmíněných kompetencí dochází díky této kooperaci k získání dalších informací o klientovi a náhled na situaci z jiného úhlu pohledu. Spolupracující instituce jsou dle zákona o SPOD č. 359/1999 Sb., §53, povinni bezplatně sdělit na základě žádosti OSPOD podstatné údaje o klientovi. V případě, že se jedná o situaci týrání, zneužívání a zanedbávání dítěte, je zrušen institut **mlčenlivosti**.

Mezi přední subjekty, se kterými OSPOD spolupracuje, patří již zmíněné školy, střediska výchovné péče, či pediatrii (praktičtí lékaři pro děti a dorost) a další zdravotnické služby. Dále se jedná o zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy (dětské domovy, dětské domovy se školou, diagnostické a výchovné ústavy) a spolupráce s dalšími státními organizacemi, jako jsou orgány činné v trestním řízení (dále jen OČTŘ, což zahrnuje Policii České republiky, státní zastupitelství, soudy) nebo Probační a mediační služba. Neméně podstatná je pro OSPOD spolupráce s neziskovými organizacemi, které mohou, mimo jiné, zajišťovat volnočasové aktivity směřované k prevenci sociálně patologických jevů.

I přesto, že pracovníci OSPOD jsou vázáni mlčenlivostí, mají i oni institucím stanovených zákonem o SPOD, §51, povinnost poskytovat na základě jejich žádosti údaje a informace o klientovi. Jedná se o jmenovitě uvedený vymezený výčet institucí, jimž může OSPOD na základě žádosti poskytnout podstatné informace. Těmito institucemi jsou např. již zmíněné OČTŘ nebo intervenční centra.

V kontextu spolupráce OSPOD a ZŠ se taxativní vymezení sdělování informací ze strany OSPOD může jevit jako značný problém, neboť zde narážíme na skutečnost, že ačkoliv by ZŠ ke spolupráci s rodiči a žákem samotným informace od OSPOD potřebovala, je OSPOD ve vztahu k ZŠ vázán mlčenlivostí. Tato skutečnost se pro spolupráci může škole jevit jako silné úskalí.

5 Role OSPOD a základní školy v kontextu prevence rizikového chování mládeže

ZŠ i OSPOD má v rámci prevence rizikového chování každý své specifické postavení s danými kompetencemi. Tato kapitola je věnována nejprve kompetencím, které má v kontextu prevence rizikového chování ZŠ, následně kompetencím OSPOD.

5.1 Kompetence základní školy

ZŠ v rámci prevence rizikového chování vytváří programy a aktivity, které mají za úkol dopady rizikového chování minimalizovat a zároveň mu předcházet. Školy **tvorbou preventivních programů** reagují na aktuální situaci ve společnosti a rizikové chování, které zaznamenaly nebo by mohly zaznamenat na jejich škole. Aby prevence byla efektivní, musí být aktivity tvořeny s ohledem na příslušnou skupinu žáků, kdy je třeba mimo jiné zohlednit rozumovou vyspělost jedinců (jiné aktivity budou vytvářeny pro žáky prvního stupně, jiné pro stupeň druhý). Nejpalčivějšímu rizikovému chování v prostředí základní školy je podrobněji věnována předchozí kapitola.

Podstatnou složkou pedagogického sboru v kontextu prevence je **výchovný poradce** a **školní metodik prevence**, který působí jako koordinátor a metodik tvorby prevence na ZŠ. Zároveň ale také velmi úzce spolupracuje s ostatními kantory pedagogického sboru ohledně sledování rizikového chování žáků a následné poradenské činnosti. Důležité místo zaujímá školní metodik prevence v tvorbě minimálního preventivního programu (dále jen MPP), který spolu s ostatními členy pedagogického sboru vypracovává a zároveň vyhodnocuje. Martanová a kol. uvádějí, že „*MPP je vypracován vždy na příslušný rok (krátkodobé cíle primární prevence) nebo v časově delším horizontu (dlouhodobá preventivní strategie). MPP je součástí výchovně vzdělávacího programu školy. Odráží specifika regionu, školy (školského zařízení) a vždy vychází z aktuální situace na škole a reflektuje evaluaci průběhu předchozího období (školního roku).*“³¹ V případě prevence a řešení jednotlivých sociálně patologických jevů, je podstatná spolupráce celé školy. Metodický pokyn ministryně školství, mládeže

---

³¹ MARTANOVÁ, Veronika, Barbara JANÍKOVÁ a Tereza DANĚČKOVÁ. *Učební texty ke specializačnímu studiu pro školní metodiky prevence*. Praha: Centrum adiktologie Psychiatrické kliniky 1. lékařské fakulty a VFN, Univerzita Karlova, 2007. ISBN 978-80-254-0525-3. S. 33.

a tělovýchovy k prevenci a řešení šikany ve školách a školských zařízeních, č.j. MŠMT – 21149/2016, čl. 3, odst. 9, sděluje, že „škola kontinuálně realizuje specifickou primární prevenci rizikového chování (včetně šikany), kterou má popsánu v Preventivním programu školy někdy nazývaném také minimální preventivní program. Součástí tohoto programu školy je také školní program proti šikanování.“³²

ZŠ může v rámci svých kompetencí udělovat žákům **výchovná opatření** v podobě pochval či kázeňských opatření. Může také přistoupit k institutu podmíněného vyloučení nebo samotného vyloučení žáka ze školy, ovšem pouze v tom případě, že má žák splněnou povinnou školní docházku. Tato výchovná opatření jsou blíže specifikována **zákonem o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání č. 561/2004 Sb., §31.**

V současné době má škola povinnost řešit v kooperaci s OSPOD např. **neomluvené hodiny žáka**, užívání alkoholu či jiných návykových látek, šikanu atd. Do 25 neomluvených hodin má škola povinnost svolat výchovnou komisi, kde by měl být pracovník OSPOD přítomen. V případě neomluvené absence nad 25 hodin se jedná o přešůpek, situace je hlášena na přešůpkové oddělení (o tomto je též vyrozuměn OSPOD) a pracovník OSPOD se následně přešůpkového jednání účastní. Nejčastěji se jedná o účast kurátora. V případě, že se absence žáka nad 25 hodin opakuje, jedná se o přečin podle zákona č. 40/2009 (trestní zákoník), §201, a rodič nebo zákonný zástupce se dopouští ohrožování výchovy dítěte.

5.2 Školní poradenská pracoviště

Poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních upravuje **vyhláška č. 72/2005 Sb. o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních.**

---

³² MŠMT. *Metodický pokyn ministryně školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikany ve školách a školských zařízeních* [online]. 2016. Čl. 3., odst. 9. [cit. 2020-04-10]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/file/38988/>.

„Poradenské služby ve školách a školských poradenských zařízeních jsou poskytovány dětem, žákům, studentům (dále jen "žák"), jejich zákonným zástupcům, školám a školským zařízením.“³³

Školní poradenská pracoviště poskytují poradenství v podobě základního modelu poradenských služeb, kdy činnost zajišťuje školní metodik prevence a výchovný poradce, a v podobě rozšířeného modelu – zde působí, mimo pedagogických pracovníků ze základního modelu, školní psycholog a školní speciální pedagog. Součástí týmu může být i asistent pedagoga a sociální pedagog. Neopomenutelnými prvky obou modelů jsou vždy třídní učitelé a ředitel školy.

5.3 Kompetence OSPOD

Většina OSPOD nemá vytvořen konkrétní preventivní program, ale reagují svými přístupy na aktuální potřeby klientů. Zákon o SPOD zmiňuje preventivní činnosti v §6, §10 a §11, kdy §6 v definuje, na koho se SPOD zaměřuje, kdo tedy je klientem. Zbývající dva uvedené § (§10, §11) se soustředí na preventivní a poradenskou činnost. §10 mimo jiné udává povinnost OSPOD vyhledávat děti, které jsou uvedeny v §6, či ukládá OSPOD povinnost projednávat s rodiči a dítětem nedostatky ve výchově a samotném chování. §11 blíže specifikuje poradenskou činnost jako takovou.

Preventivní působení na klienta v kontextu plánu, má OSPOD zaneseno v tzv. **individuálním plánu ochrany dítěte (IPOD)**, kde OSPOD reaguje na aktuální stav klienta stanovením příslušných kroků na určitou dobu (udává §10 zákona o SPOD). Práce s klientem na OSPOD má ovšem vždy preventivní charakter a to v případě správně aplikovaného situací odpovídajícího opatření.

Samotné preventivní působení OSPOD lze popsat jeho jednotlivými činnostmi. I když je OSPOD rozdělen na jednotlivá oddělení, dle zákona disponují všichni jeho pracovníci stejnými možnostmi a povinnostmi. Dá se tedy říci, že v rámci OSPOD

---

³³ §1, odst. 1 vyhlášky č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních.

vykonává stejnou preventivní činnost jak terénní sociální práce, tak náhradní rodinná péče ale i kuratela. Zaměstnanci OSPOD vykonávají preventivní činnost v kontextu s tím, jakým způsobem jsou děti a mladiství ohrožováni.

„Klíčovou aktivitou v preventivní činnosti je vyhledávání dětí, které jsou již ohroženy nějakými formami SPJ, zpravidla ze strany rodičů, vychovatelů či jiných blízkých osob. Zde je nezastupitelnou oblastí spolupráce s vnějším prostředím rodiny, tj. zdravotníky, učiteli, policií státní i městskou, vedoucími zájmových aktivit dětí a dalšími subjekty, se kterými děti a jejich rodiče přicházejí do kontaktu (např. neziskové organizace).“³⁴

Na základě výše uvedeného je zřejmé, o jak komplikovanou činnost se jedná. Pracovníci OSPOD jsou v mnoha případech odkázáni na spolupráci s dalšími subjekty, kdy tyto subjekty jsou mnohdy jediní, kteří mohou na ohrožené dítě upozornit. Jako typická preventivní činnost může být považována **sanace rodiny**. *„Cílem sanace rodiny je předcházet, zmírnit nebo eliminovat příčiny ohrožení dítěte či příčiny jeho asociálního či antisociálního vývoje a poskytnout rodičům či vychovatelům i (problémovému) dítěti pomoc a podporu – pokud možno – k zachování celé funkční rodiny.“³⁵* Sanace rodiny je důležitým prvkem činnosti pracovníka OSPOD, nejedná se však o záležitost nikterak jednoduchou. Nejen, že je proces velmi časově náročný a pro pracovníka vysilující, ale pracovník během sanace postupně zjišťuje, jaké služby nejsou pro klienta dostupné. V případě práce s agendou **náhradní rodinné péče**, se jedná o děti, které nevyrostají v biologické rodině, a dá se tak z velké části tak předpokládat, že setkání se sociálně patologickými jevy u těchto jedinců proběhlo již v minulosti. *„Změnou výchovného prostředí se v optimálním případě vytváří důležitý prostor pro aktivní působení na potlačení nezdravých procesů jejich života a nastolení zdravého výchovného prostředí, které bude brát v úvahu jejich osobnost a rozvojové potřeby. Prevence SPJ bez trvalé odborné spolupráce s pěstouny je však iluzí a tak*

---

³⁴ VEČERKA, Kazimír a Markéta ŠTĚCHOVÁ. *Preventivní praxe po novelizaci zákona o sociálně-právní ochraně dětí*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2015. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 978-80-7338-152-3. S. 12.

³⁵ VEČERKA, Kazimír a Markéta ŠTĚCHOVÁ. *Preventivní praxe po novelizaci zákona o sociálně-právní ochraně dětí*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2015. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 978-80-7338-152-3. S. 13.

je nezbytné tento aspekt do preventivního programu zahrnout.“³⁶ **Kurátor pro děti a mládež** se většinou již setkává přímo se sociálně patologickými jevy u konkrétních jedinců.

Jako preventivní činnost OSPOD by mohla být chápána **výchovná opatření**, se kterými může OSPOD zacházet. V tomto případě se však nejedná o prevenci ve smyslu předcházení sociálně patologického jevu, ale o prevenci ve smyslu zastavení již vzniklého jevu, zamezení jeho prohlubování či jako předcházení dalším problémům. Zároveň je cílem eliminace dalších možných rizik. Opatření, která může OSPOD ukládat, jsou napomenutí dítěte či rodiče (je možné vztáhnout i na osobu, jež je odpovědná za výchovu dítěte), dohled, dále omezení, která by měla zabránit dalšímu negativnímu vlivu na jedince nebo může OSPOD uložit povinnost využít odbornou pomoc či účastnit se 3hodinového setkání se zapsaným mediátorem. Blíže jsou tato opatření upravena v zákoně o SPOD č. 359/1999 Sb., §12 a §13.

---

³⁶ VEČERKA, Kazimír a Markéta ŠTĚCHOVÁ. *Preventivní praxe po novelizaci zákona o sociálně-právní ochraně dětí*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2015. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 978-80-7338-152-3. S. 14.

6 Preventivní působení

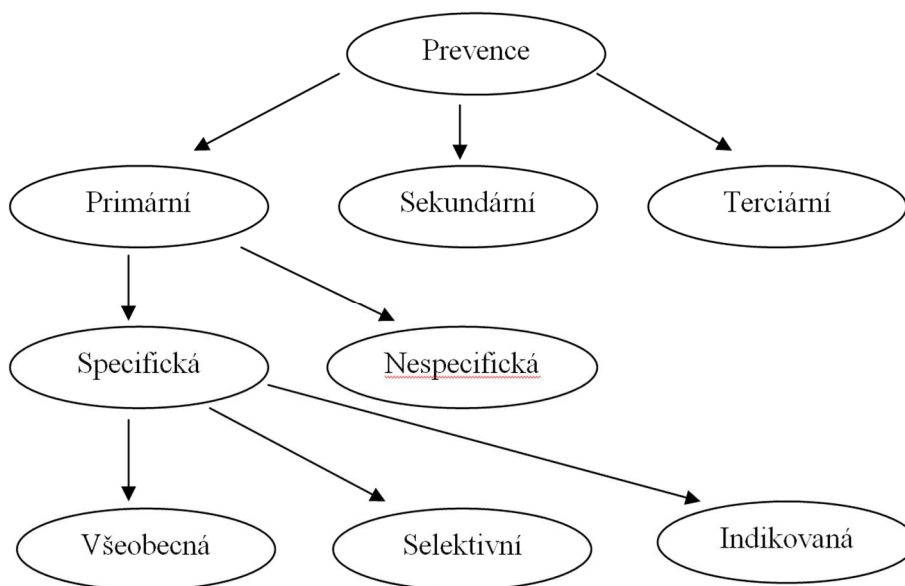
V oblasti výskytu sociálně patologických jevů je samozřejmě důležitá patřičná prevence. Tato poslední kapitola se věnuje základním typům prevence, které blíže vysvětluje.

6.1 Teoretické vymezení prevence

„Pojem prevence znamená předcházení určitému nevhodnému, patologickému jednání jedince, které by mohlo nastat za určitých vnitřních i vnějších podmínek.“³⁷

Pod pojmem **prevence** v kontextu sociálně patologických jevů, chápeme včasnou intervenci, zásah, tedy zařazení takových opatření, která nedovolí vznik problému. V případě, že je již problém rozvinut, je snahou preventivních opatření aby se problém dále neprohluboval a pokud možno se co nejvíce zmírnily jeho dopady.

Základní dělení prevence je na prevenci **primární**, **sekundární** a **terciární**. Primární prevence se dále dělí na prevenci **specifickou** a **nespecifickou**, kdy specifickou dále rozdělujeme na **všeobecnou**, **selektivní** a **indikovanou** primární prevenci.

Obrázek 1: Schéma rozdělení prevence. Obrázek: autor

³⁷ MALACH, Josef. *Teorie metodiky výchovy*. Vyd. 2., upr. a dopl. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2010. ISBN 978-80-86723-93-8. S. 186.

Primární prevence

Primární prevencí chápeme **předcházení problémům** pomocí systematicky pořádaných aktivit. Primární prevence je tedy realizovaná jak s jednotlivcem, tak ve skupině, a to v případě, že doposud nedošlo k rozvoji sociálně patologických jevů. „*Primární prevence zahrnuje především výchovné, vzdělávací, volnočasové, osvětové a poradenské aktivity, zaměřené na nejširší veřejnost. Zvláštní pozornost je zaměřena na pozitivní ovlivňování dětí a mládeže (na využívání volného času, možnosti sportovního vyžití). Odpovědnost za primární prevenci spadá do působnosti rodiny, obcí a Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy.*“³⁸ Primární prevenci můžeme dále rozdělit na specifickou a nespecifickou. Jak již napovídá samo označení, specifická primární prevence je souhrn aktivit cílících na již konkrétní jev a dále se dělí na již zmíněnou všeobecnou, selektivní a indikovanou. „*Specifická primární prevence - aktivity a programy, které jsou zaměřeny specificky na předcházení a omezování výskytu jednotlivých forem rizikového chování žáků. Jedná se o:*

- a.) *všeobecnou prevenci, která je zaměřená na širší populaci, aniž by byl dříve zjišťován rozsah problému nebo rizika,*
- b.) *selektivní prevenci, která je zaměřena na žáky, u nichž lze předpokládat zvýšený výskyt rizikového chování,*
- c.) *indikovanou prevenci, která je zaměřena na jednotlivce a skupiny, u nichž byl zaznamenán vyšší výskyt rizikových faktorů v oblasti chování, problematických vztahů v rodině, ve škole nebo s vrstevníky.*“³⁹

Nespecifická primární prevence nemíří na konkrétní jevy a představuje tak vyloženě preventivní nástroj, pomocí kterého se předchází vzniku sociálně patologických jevů. Jedná se o smysluplné trávení volného času.

Sekundární prevence

---

³⁸ MALACH, Josef. *Teorie metodiky výchovy*. Vyd. 2., upr. a dopl. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2010. ISBN 978-80-86723-93-8. S. 188.

³⁹ MŠMT. *Specifická primární prevence*. [online]. 2010 [cit. 2020-04-10]. Dostupné z: <http://www.prevence-info.cz/p-prevence/specificka-primarni-prevence>.

Sekundární prevence představuje práci s jedinci, u kterých je vysoká pravděpodobnost, že se u nich sociálně patologický jev (jevy) objeví, nebo s těmi, u kterých se již problém vyskytl, ale ještě nemá markantní dopad na jedince. Pomocí včasné intervence lze předejít rozvinutí problému. „*Sekundární prevence se zabývá jedinci nebo skupinami osob, u nichž je zvýšená pravděpodobnost, že se stanou pachateli nebo oběťmi trestné činnosti (specializovaná sociální péče). Zaměřuje se na konkrétní sociálně patologické jevy (např. drogové a alkoholové závislosti, záškoláctví, gamblerství, povalečství, vandalismus, interetnické konflikty, dlouhodobou nezaměstnanost) a na příčiny kriminogenních situací.*“⁴⁰

Terciární prevence

„*Terciární prevence spočívá v resocializaci kriminálně narušených osob (pracovní uplatnění či rekvalifikace, sociální poradenství, pomoc při získávání bytu apod.). Jejím cílem je udržet dosažené výsledky.*“⁴¹ Představuje tedy **poslední možný stupeň prevence**. V praxi terciární prevenci vykonávají např. kurátoři pro dospělé, kteří jsou shodně jako kurátor pro děti a mládež, zaměstnanci obce.

---

⁴⁰ MALACH, Josef. *Teorie metodiky výchovy*. Vyd. 2., upr. a dopl. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2010. ISBN 978-80-86723-93-8. S. 188.

⁴¹ MALACH, Josef. *Teorie metodiky výchovy*. Vyd. 2., upr. a dopl. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2010. ISBN 978-80-86723-93-8. S. 188.

7 Praktická část

Praktická část bakalářské práce představuje aplikaci daného tématu v praxi. Vzhledem k tomu, že se jedná o téma, které zasahuje jak do roviny ZŠ, tak do roviny OSPOD, je rozbor výzkumu rozdělen na dvě části – tedy část respondentů ze ZŠ a část respondentů z OSPOD.

7.1 Cíle výzkumného šetření a použitá metodologie a strategie

Hlavní cíl a stěžejní výzkumná otázka

Hlavním cílem výzkumného šetření je zjistit **aktuální stav a názor jednotlivých odborníků na danou problematiku a to jak z oblasti OSPOD, tak ze ZŠ**. Stěžejní výzkumná otázka pro práci je tedy formulovatelná na základě výše uvedeného cíle. **Jaký je současný stav a názor odborníků na mezioborovou spolupráci mezi základními školami a OSPOD se zaměřením na sociálně patologické jevy?**

Dílčí cíle a dílčí výzkumné otázky

Na základě informací uvedených v teoretické části práce, je možné vymezit dílčí výzkumné cíle a dílčí výzkumné otázky. Jedná se o oblasti, které jsou z hlediska odborníků shledávány v této souvislosti jako silně palčivé.

1. Sociálně patologické jevy objevující se v prostředí ZŠ a na OSPOD.
S jakými sociálně patologickými jevy se odborníci v prostředí ZŠ a OSPOD setkávají?
2. Nejrizikovější věk v souvislosti se sociálně patologickým chováním.
Jaký je dle dotazovaných odborníků nejrizikovější věk v souvislosti se sociálně patologickým chováním?
3. Případná přítomnost sociálního pracovníka v ZŠ.
Byl by sociální pracovník z pohledu dotazovaných odborníků pro ZŠ přínosem?

Strategie výzkumu a použitá metodologie.

Vzhledem k tomu, že se nejedná o kvantitativní zkoumání údajů, byl pro účely výzkumného šetření bakalářské práce, v kontextu s jejím tématem, použit kvalitativní výzkum. Hendl ve své publikaci Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace, uvádí definici metodologa Creswella, který definuje kvalitativní výzkum

jako „proces hledání porozumění založený na různých metodologických tradicích zkoumání daného sociálního nebo lidského problému. Výzkumník vytváří komplexní, holistický obraz, analyzuje různé typy textů, informuje o názorech účastníků výzkumu a provádí zkoumání v přirozených podmínkách.“⁴²

Pro praktickou část bakalářské práce byla zvolena metoda rozhovoru a případové studie. Vzhledem k tématu práce, hlavnímu cíli a hlavní otázce, se tyto metody jeví jako nejvhodnější. Již dopředu byly formulované otázky, jež lze dané situaci přizpůsobovat a je možné měnit dle okolností jejich pořadí. Jedná se tedy o polostrukturované dotazování s otevřenými otázkami.

Praktická část bakalářské práce je zakončena případovou studií, na níž lze demonstrovat danou problematiku.

7.2 Charakteristika výzkumného souboru, prostředí a výzkumné otázky

Charakteristika výzkumného souboru a prostředí

Vzhledem k tomu, že se jedná o výzkum zasahující jak do roviny OSPOD tak do roviny ZŠ, je výzkumný soubor rozdělen na dvě skupiny. První skupinu respondentů tvoří tři odborníci z pražské základní školy, zastoupení samotným vedením školy, výchovným poradcem a školním metodikem prevence. Druhou skupinu respondentů představují tři pracovníci jednoho středočeského OSPOD. Zde je možné zaznamenat stanoviska na danou problematiku z pohledu terénního sociálního pracovníka, pracovníka náhradní rodinné péče či kurátora pro děti a mládež a to za prvé díky velikosti daného OSPOD, kdy se jednotlivé funkce pracovníků mírně prolínají, ale zároveň také díky dlouholetým zkušenostem pracovnice, která měla možnost působit na všech výše zmíněných pozicích.

---

⁴² HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Čtvrté, přepracované a rozšířené vydání. Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-0982-9. S. 46.

Všechny otázky byly pokládány v daném prostředí, tedy buď v prostředí příslušné ZŠ či na příslušném OSPOD. Všichni dotázaní respondenti jsou ženy, v práci jsou dále uváděni jako R1, R2, R3 (ZŠ) a R4, R5 a R6 (OSPOD).

Dotazování pod podmínkou zachování anonymity s výzkumným šetřením formou rozhovorů souhlasili.

Případová studie je čerpaná z jednoho pražského OSPOD.

Výzkumné otázky

Jak již bylo uvedeno v úvodu praktické části, vzhledem k povaze tématu je nutné rozdělení na dva celky – výzkumné otázky pokládané pedagogům ZŠ tvoří celek č. 1. a výzkumné otázky pokládané pracovníkům OSPOD tvoří celek č. 2. Výzkumnému souboru č. 1, tedy pedagogickým pracovníkům základní školy, bylo postupně položeno sedmnáct otázek. Výzkumnému souboru č. 2., tedy odborným pracovníkům OSPOD, bylo položeno celkem šestnáct otázek.

7.3 Rozbor výzkumu

Analýza rozhovorů výzkumného celku č. 1.

Na otázku „**Na jaké pracovní pozici v ZŠ působíte?**“, odpověděl respondent R1: *„V současné době působím již 11 let jako ředitelka a zároveň jako pedagog.“* Respondent R2 uvedl, že na dané ZŠ působí jako výchovný poradce a zároveň jako zástupce ředitele. Poslední respondent, R3, sdělil, že v ZŠ je zaměstnán jako pedagog a metodik prevence.

Na druhou otázku „**Shledáváte během poslední doby nárůst žáku s problémovým chováním? (Pokud ano, kde případně spatřujete mezník, kdy došlo k jejich nárůstu?)**“, odpověděli respondenti poměrně rozdílně, ačkoliv jsou ze stejné ZŠ. Respondent R1 uvádí, že shledává značný nárůst těchto žáků a dále uvádí: *„Od nástupu do funkce jsem musela 2x žádat o navýšení kapacity školy. Myslím, že to jednak kvalitou a stálostí našeho pedagogického sboru i nepedagogických pracovníků. Jednak celkově nárůstem dětí v populaci.“* Respondent R2 svojí odpovědí mírně neguje vyjádření respondenta R1, když sděluje, že nárůst pokud je vůbec tak jen mírný. Tento nárůst přisuzuje nedostatku času na výchovu vlastních dětí. Zároveň poukazuje na možný

důvod v podobě vysoké rozvodovosti rodičů, kdy uvádí: „*Jeden rodič nezvládá mnohdy výchovu dětí, rodiče spolu často bojují, ve výchově nepostupují jednotně.*“ Poslední respondent R3 uvádí, že na druhém stupni nespaturuje nárůst žádný, ale zároveň dodává, že situace je jiná na prvním stupni, kdy by se kolegyne s tvrzením ohledně nenarůstání žáků s problémovým chováním, neztotožnily.

Dokážete žáky s problémovým chováním, které u Vás na ZŠ máte, nějak definovat? (Např. zda mají podle Vás tito žáci něco společného, co se týče rodinného zázemí atd.). Respondent R1 sděluje, že „*Žáci určitě nepocházejí ze stejného typu rodin. Jsou mezi nimi žáci z rodin úplných i neúplných, rodiče jsou vysokoškoláci a lidé se základním vzděláním. Spíše je podobný přístup rodin - své děti za vše omlouvají, nedávají jim žádné hranice a veškerou vinu vidí ve škole.*“ Respondent R2 navazuje na svoji předchozí odpověď, kdy uvádí, že děti s problémovým chováním bývají často z rozvedených, či právě se rozvádějících, rodin. Zároveň poukazuje na možnost závislosti jednoho z rodičů na alkoholu či drogách. Respondent R3 sděluje, že se jedná o děti s asociálním chováním či s psychiatrickými diagnózami. Shoduje se s respondentem R2 ohledně možnosti nepodporujícího nebo patologického rodinného zázemí. Dodává, že problémem může být také ale zdánlivě fungující rodina, která má ovšem na dítě neadekvátní požadavky.

Jak hodnotíte spolupráci s rodiči těchto žáků? Respondent R1 uvádí, že vyloženě nespupracujícího rodiče mají jen jednoho. Poukazuje na fakt, že jsou i rodiče, kteří sice nespupracují tak aby to bylo dostatečné, ale že je to zároveň jejich maximum – vždy se těmto rodičům snaží pomoci. Respondent R2 sděluje, že v ohledu spolupráce vždy záleží na osobnosti konkrétního rodiče. Respondent R3 odpověděl, že spolupráci hodnotí jako problémovou a velmi obtížnou a to z toho důvodu, že si žádný rodič nechce připustit, že se jeho dítě “neumí” chovat.

Domníváte se, že by bylo vhodné, aby byl metodik školní prevence a výchovný poradce externí pracovník, a ne zároveň pedagog? Respondent R1 uvádí, že by supervize byla zajímavá především u metodika prevence, u výchovného poradce by respondent externího pracovníka nedoporučoval. Respondenti R2 i R3 se shodují, že metodik prevence i výchovný poradce by měli být z řad pedagogů. Respondent R3 doplňuje, že by ovšem cenil konzultaci s psychologem, jenž by mohl být externista.

Na otázku „**V čem byste spatřovala pozitiva/negativa externího metodika prevence a externího výchovného poradce?**“, se všichni respondenti shodují, že na pozici externího pracovníka, především metodika prevence, by bylo pozitivní, že by získal potřebný odstup od problému a nadhled. Respondent R1 dodává: „*U výchovného poradce je naopak dobře, když zná žáky z běžného vyučovacího procesu*“.

Domníváte se, že se Vám díky prevenci realizované na Vaší škole, daří podchytit sociálně patologické chování žáků včas? Zde se všichni respondenti shodli, že se si v prevenci vedou velmi dobře a mají zároveň dobré výsledky. Respondent R1 sděluje, že bude nutné zaměřit se více na kyberbezpečnost. Respondent R2 dodává, že „*V dané oblasti je důležitá spolupráce s třídními učiteli, kteří mohou zachytit sociálně patologické chování ihned v zárodku.*“

S jakými sociálně-patologickými jevy se u Vás na ZŠ nejčastěji setkáváte? Respondenti R2 a R3 se shodují, že se jedná o záškoláctví a šikanu. Respondent R1 sděluje, že „*Většinou se jedná o časté neomluvené absence, ale nebývá to vždy vina žáků, ale spíše liknavosti rodičů, někdy jde vyloženě o kryté záškoláctví. V takových případech musí příslušné orgány řešit chování rodičů. Naštěstí v posledních letech nemáme problémy ani s alkoholem, ani s drogami, ale mírně narůstají vzájemné výpady žáků na sociálních sítích. Je zajímavé, že se téměř vždy jedná o nižší věkovou kategorii, žáky 5.-6. tříd. Vzhledem k tomu, že toto většinou velmi brzy podchytíme a jednáme s rodiči, zatím nám tyto jevy nepřerostly v klasickou kyberšikanu.*“ Respondent R2 dodává, že se velmi vzácně u nich na ZŠ objevuje požití alkoholu a občas krádeže.

Jaký je dle Vašeho názoru nejrizikovější věk dětí, co se týče sociálně-patologického chování? V této otázce se všichni respondenti shodují, že jako nejrizikovější období vnímají období páté a šesté třídy, věk kolem deseti, jedenácti let.

V případě, že máte s OSPOD na vzniklou situaci jiný názor, jak tuto situaci řešíte? I zde se všichni dotázaní respondenti shodli na tom, že se snaží s dotyčným pracovníkem sejít a situaci probrat. Respondent R1 uvádí, že je možnost sdělit věci, které samotný pracovník OSPOD ze své pozice nemůže znát. Respondent R3 dodává, že situace řeší paní ředitelka.

Víte, jako pedagogický pracovník ZŠ, jakými disponuje OSPOD kompetencemi ve vztahu k Vám jako ke škole? U této otázky respondenti R2 a R3 neví přesně, jaké má OSPOD ve vztahu ke škole kompetence, uvádí, že je OSPOD nápomocen např. při řešení záškoláctví. Respondent R1 doplňuje, že se setkává s tím, že „*OSPOD chtěl nějaké své kompetence převést na školu (třeba spolupráci s policií apod.), ale já se nedám a vyžaduji, aby OSPOD konal, jak má. Fakt je, že někdy mi to není nic platné, těch případů je ale velmi málo.*“

Na otázku „**Jak hodnotíte spolupráci s OSPOD? (Kde případně spatřujete v rámci spolupráce nedostatky, zda byste ocenila intenzivnější spolupráci atd.)**“, se v odpovědi shoduje respondent R1 a R2, kteří uvádějí, že vždy záleží na lidech, kteří jsou v daném případě zaangažováni. Respondent R1 poukazuje v této souvislosti na skutečnost, že práce na OSPOD není jednoduchá a příjemná. „*Ve vztahu ke škole oceňuji snahu pomoci, a to i to, že pracovníci OSPOD musí jít do rodin, kde je to leckdy velmi nepříjemné až nebezpečné. Musí také často vyslechnout nadávky apod. Přesto většina z nich vykonává tuto práci s plným nasazením.*“ Respondent R2 poukazuje na skutečnost, že se jako škola někdy setkávají s laxním přístupem ze strany OSPOD a dodává, že by v některých případech ze své pozice ocenili intenzivnější spolupráci. Na toto navazuje respondent R3, kdy uvádí, že by ocenil zpětnou vazbu ze strany OSPOD v podobě např. vyrozumění, jaké byly v daném případě pracovníky OSPOD podniknuty kroky.

V odpovědi na otázku, **zda respondenty napadá případně jiná forma spolupráce**, se všichni respondenti shodují, že současná forma je vhodná, nicméně opět zdůrazňují, že by ocenili spolupráci rychlou a konstruktivní se zpětnou vazbou, kdy by docházelo k informování ze strany OSPOD o vzniklých opatřeních. Respondent R1 odpovídá, že co se týče spolupráce, je vždy o lidech. Dále opět poukazuje na velice namáhavou činnost na OSPOD. „*Někdo dělá svou práci rád, poctivě a snaží se plnit vše ku prospěchu věci, někdo si odpracuje jen to, co se po něm vyžaduje, a to ještě ne vždy dobře, prostě tak, jak je tomu i v jiných profesích. Práce sociálního pracovníka a kurátora je velmi náročná a finančně podhodnocená, proto asi není velký výběr uchazečů o tuto práci. Formy spolupráce postačují takové, jaké jsou dosud, pokud bude každý svou práci vykonávat kvalitně.*“

Hodnotíte jako problematické, že škola má povinnost na dotaz OSPOD odpovědět o svých žácích, ale OSPOD má naopak vůči škole mlčenlivost? V této odpovědi se všichni dotazovaní respondenti jednohlasně shodli, že tuto skutečnost považují za velice problematickou. Respondent R1 dodává, že *„Mlčenlivost v určité míře chápu, především v menších obcích, kde se lidé znají, a mohla by uniknout nežádoucí informace. Nicméně podle novely Zákona o právní ochraně dětí má OSPOD již několik let povinnost do určité lhůty, školu informovat o tom, že v dané věci podniká určité kroky. Bohužel, toto nedodržuje téměř žádný OSPOD.“*

Na otázku **„Domníváte se, že by byl ve školství přínosem sociální pracovník? (V čem byste případně spatřovala jeho přínos, nebo naopak proč byste jej považovala za zbytečného?)“**, se odpovědi jednotlivých respondentů poměrně rozcházejí. Respondent R1 uvádí, že *„Užitečné by bylo, pokud by sjednával schůzky s rodiči, vedl by evidenci schůzek, řešil jednodušší případy, byl ve spolupráci s metodikem prevence, s poradnou apod.“* Respondent R2 odpovídá, že *„Škola je zařízení, kde je třeba děti především vzdělávat, pak i vychovávat a důležitý je kontakt i s rodinou. Sociální pracovník by měl pracovat na svém pracovišti, ale spolupráce se školou musí být velmi úzká.“* Respondent R3 poukazuje na to, že *„Sociální pracovník je přínosem především pro dítě.“*

Ocenila byste z Vašeho pohledu pravidelná setkání pracovníků OSPOD, zástupců základních škol a OČTŘ? V této otázce se shodují všichni dotázaní respondenti a shodně odpovídají, že pravidelnost by v tomto případě nepovažovali za podstatnou, ale jako důležité se jim jeví aktuálnost, tedy setkávání těchto odborníků v případech, jež by toto vyžadovaly. Respondent R1 dodává, že *„U závažných případů jsme v pravidelném kontaktu.“*

Na otázku **„Napadá Vás nějaké zlepšení pro spolupráci s OSPOD? Je něco, co byste z pohledu pedagoga základní školy v tomto kontextu ocenila?“**, se všichni respondenti shodují, že je pro ně podstatná zpětná vazba. Respondent R1 sděluje, že by ocenil, aby *„OSPOD konal to, co má, aby školu bral jako partnera a ne jako podřízeného. Totéž samozřejmě musí dělat i škola. Někdy mají sociální pracovníci, zejména ti začínající, tendenci přiklánět se na stranu rodiny proti škole a již takto naladění jdou na jednání do školy. I nám se to stalo. Toto je neprofesionální a vedoucí*

OSPOD by měli své zaměstnance i v tomto duchu metodicky vést.“ Respondent R2 poukazuje na skutečnost, že: *„Vstřícnost, ochota spolupracovat, spolehlivost, kreativita a odbornost, by měly být oboustranné.“*

Analýza rozhovorů výzkumného celku č. 2.

Na otázku **„Jak dlouho na OSPOD pracujete?“**, odpovídá respondent R4 že 14 let, respondent R5 téměř 6 let a respondent R6 téměř 3 roky.

Na druhou otázku **„Jakou pracovní pozici v současné době v rámci OSPOD zastáváte? (máte případně zkušenosti i s jinou pracovní pozicí v rámci OSPOD?)“**, odpovídá respondent R4 že v současné chvíli působí jako *„sociální pracovnice s agendou NRP a terénní sociální pracovník.“* Zároveň sděluje, že vzhledem k velikosti úřadu jsou funkce pracovníků kumulovány a pracovníci tak musí být schopni v případě potřeby zastoupit všechny agendy. Respondent R5 uvádí, že na příslušném úřadě pracuje jako terénní sociální pracovník a s jinou pozicí zkušenosti nemá. Poslední respondent R6 sděluje, že je též zaměstnán jako sociální pracovník, ovšem v případě potřeby vypomáhá či asistuje kurátorce pro děti a mládež.

S jakými sociálně patologickými jevy se u Vašich klientů setkáváte nejčastěji?

K této otázce se vyjadřují všichni dotázaní respondenti poměrně shodně. Uvádějí, že častým patologickým jevem je záškoláctví, šikana a závislosti. Respondent R1 dodává, že u rodičů se často setkávají s nezaměstnaností a rizikem chudoby, u dětí zanedbávání a trestná činnost. Respondent R6 dodává, že se setkává s podezřením na syndrom CAN.

Na dotaz **„Shledáváte nárůst klientů se sociálně patologickými jevy? Čemu případně nárůst přisuzujete?“**, se všichni respondenti opět shodují, že nárůst těchto klientů nezaznamenávají. Respondent R1 poukazuje na skutečnost, že *„role OSPOD se posouvá, roste tlak na výkon rodičovské odpovědnosti a právo dítěte „brát se o vlastní štěstí“ a spoustu SPJ, do kterých OSPOD aktivními nástroji zasahoval, nyní vůbec neřeší.“*

Jaký je dle Vašeho názoru nejrizikovější věk dětí, co se týče sociálně patologického chování? I v této otázce se dotázaní shodují a totožně uvádějí věk puberty a přechod na druhý stupeň ZŠ. Respondent R4 považuje za rizikové období zároveň přechod

z 2. stupně ZŠ do dalšího vzdělávání. Respondent R6 k přechodu na vyšší stupeň ZŠ doplňuje, že: „*Děti přijdou do nového kolektivu, kam se chtějí nějakým způsobem začlenit.*“

Jak hodnotíte spolupráci Vašeho OSPOD se základními školami? (Kde případně spatřujete nedostatky, či v čem je naopak spolupráce na velmi dobré úrovni?)

Na tuto otázku odpovídají dotázaní respondenti opět shodně, a sice že spolupráci jejich OSPOD se základními školami shledávají jako velmi dobrou. Respondent R4 dodává: „*Opakovaně ovšem spatřuji nedostatky ve vymezení vzájemných kompetencí na úrovni ústředních orgánů – školy jsou diametrálně odlišně svými metodickými pracovišti vedeni než OSPOD. Na dobré úrovni bývá spolupráce v případě nutnosti provést rozhovor s dítětem ve škole v rámci kolizního opatrovnictví.*“

Fungovala z Vašeho pohledu spolupráce OSPOD se základními školami, když jste s touto prací začínala, jinak než v současné chvíli?

V této otázce se respondenti mírně rozcházejí. Respondent R4 odpovídá, že shledává rozdíl ve spolupráci oproti minulým rokům. „*...školy byly zvyklé přehodit každý podezřelý případ na OSPOD, který ve většině případů dříve vyhověl. Zatímco pozice OSPOD se v průběhu času mění, školy jsou vedeny a pracují stále stejně. To samozřejmě způsobuje problémy a školy vnímají spolupráci s OSPOD jako neefektivní – slýcháváme názory typu: stejně nic nedělají, k ničemu nejsou, nikdy nám nepomohli.*“ Respondent R5 uvádí, že „*Je nutné se školami více spolupracovat právě v kombinaci s nárůstem dětí, které zanedbávají povinnou školní docházku.*“ Respondent R6 se ztotožňuje s respondentem R4 a zdůrazňuje, že „*Školy vždy odpoví včas na žádost či vyhoví našemu přání jednat s dítětem.*“

Setkala jste se někdy během své praxe s vyloženě negativním chováním ze strany školy?

Zde se dotázaní respondenti shodli, že se během své praxe setkali s negativním chováním ze strany školy. Respondent R4 uvádí, že opakovaně. „*Většinou v případě, kdy OSPOD neučinil opatření, jaké škola požadovala.*“ Respondent R6 dodává: „*Škola se obrací hned na OSPOD, aniž by svolala jednání s rodiči.*“

Na otázku „Byla to někdy právě škola, kdo znemožňoval spolupráci? Jak případně tuto situaci řešíte?“, respondent R4 sděluje: „*Nikdy jsem se nesečkala, že by škola*

spolupráci znemožňovala, nicméně mnohdy došlo k tomu, že nebyl nalezen konsenzus a spolupráce v konkrétní věci byla ukončena. Samozřejmě v případě potřeby byla obnovena např. v jiné věci.“ Oproti tomu respondent R5 uvádí, že se s tím, že škola znemožňovala spolupráci, setkal. *„Osvědčilo se mi věc řešit s větším množstvím lidí. Ne pouze např. s výchovnou poradkyní, ale také např. s ředitelem školy.“* Respondent R6 poukazuje na problém, kdy škola dopředu sdělí rodičům plánovaný pohovor OSPOD s dítětem. *„Spíše v případech, kdy bylo třeba jednat s dítětem a škola to předtím nahlásila rodičům. Dítě pak mohlo být ovlivněno.“*

Setkáváte se někdy osobně s pedagogy ZŠ? Pokud ano, při jakých situacích?

Respondent R4 sděluje, že jejich OSPOD má pravidelná setkání se školami a dále že se setkávají při jednáních v jednotlivých případech. Respondent R5 sděluje, že se s pedagogy setkává v případě, že potřebuje povysvětlit nějaké skutečnosti týkající se dítěte. *„Přeci jen, učitelka zná dítě lépe, než ředitel. Několikrát jsem se také osobně zúčastnila i vyučování.“* Respondent R6 uvádí, že se s pedagogy setkává především v situacích, kdy je zapotřebí provést pohovor s dítětem přímo ve škole.

Na otázku **„Hodnotíte případně tato setkání jako přínosná?“**, se všichni respondenti shodují, že ano. Respondent R4 dodává, že *„záleží vždy na konkrétním pracovníkovi a jeho přístupu k věci.“*

Domníváte se, že školská zařízení odvádějí z hlediska prevence dostatečnou práci?

Kde případně shledáváte z Vašeho pohledu rezervy? Respondent R4 uvádí: *„Kvalitu prevence ve školách nedokážu posoudit, v případě konkrétních kauz bych očekávala ze strany školy větší snahu po nápravě před zapojením OSPOD.“* Na toto navazuje respondent R6, který dodává, že *„v některých případech se může jevit jako nedostatečná, pokud se dítě vrací na úřad se stále stejným problémem. Rezervy spatřuji ve špatné komunikaci škola-rodíč-dítě.“* Respondent R5 naopak oproti tomu uvádí, že žádné rezervy nespátřuje, domnívá se, že školská zařízení odvádějí z hlediska prevence dostatečnou práci.

Mají z Vašeho pohledu školská zařízení dostatečné informace o kompetencích OSPOD? (Stává se Vám někdy např., že musíte vysvětlovat, co nespadá do Vaší kompetence? Jak se případně školy ke sdělením tohoto typu staví?) V této otázce

se všichni respondenti hodují na odpovědi, že poslední dobou se jeví, jako kdyby škola tyto informace neměla. Respondent R4 uvádí: „*Je to velmi individuální. Kompetence OSPOD ale vysvětlujeme opakovaně. Dle školy jsou kompetence OSPOD nedostatečné, požadují daleko větší intervenci, než je možné. Jejich postoj je pak velmi negativní.*“ Respondent R5 k tomuto dodává, že „*Školy jsou většinou nespokojené se sdělením, že něco nespadá do kompetence OSPOD a musí situaci vyřešit sami.*“ Respondent R6 doplňuje: „*Školy se na nás obracejí se záležitostmi, které spadají do jejich kompetencí. Pověštinou s tím mají problém a slýcháváme, že nic neděláme. Škola by ale měla předat hned po rodičích co nejvíce zkušeností do života a hodně je naučit.*“

Na otázku „**Domníváte se, že by byl ve školství přínosem sociální pracovník? (v čem byste případně spatřovala jeho přínos, nebo naopak proč byste jej považovala za zbytečného?)**“, se respondenti R4 a R5 shodují, že by mohl být přínosem, ovšem záleželo by na jeho kompetencích. Respondent R4 sděluje: „*V některých případech by mohl být přínosem, ovšem za předpokladu přímé práce s rodinou (vzvednutí dětí z domova, doprava do školy, pomoc při vypracování domácích úkolů, doučování, odvoz do zájmového vzdělávání atd.). Systémově lepší bych viděla spíše větší podporu sociálně aktivizačních služeb, která tyto činnosti může plnit.*“ Respondent R6 oproti respondentům R4 a R5 by přínos sociálního pracovníka ve školství nespatořoval. „*Děti by asi měly problém, za ním s jednotlivými problémy docházet. Možná je pro ně vhodnější svěřit se učiteli, který může informaci předat dále.*“

Ocenila byste z Vašeho pohledu pravidelná setkání pracovníků OSPOD, zástupců základních škol a OČTŘ? Respondent R4 uvádí, že „*pravidelná setkávání OSPOD a škol považuji za přínosná, každoročně je pořádáme at' s větším či menším úspěchem. Setkání i společně s OČTŘ maximálně v případě prevence, ale taková setkání se příliš neosvědčila.*“ Respondent R5 oproti tomu sděluje, že by stačila setkání v případě potřeby a respondent R6 by spatřoval pozitivum v případném hromadném vyjasnění kompetencí jednotlivých subjektů.

Na poslední otázku „**Napadá Vás nějaké zlepšení pro spolupráci se školami? Je něco, co byste z pohledu OSPOD v tomto kontextu ocenila?**“, odpovídá respondent R4: „*Jednotné metodické vedení ze strany ústředních orgánů. Těžko*

se spolupracuje s někým, kdo má metodický pokyn proti zásadám práce OSPOD, apod. Dále asi další vzdělávání pracovníků škol v této oblasti.“ Respondent R5 poukazuje na potřebu vyčerpání dostupných možností ze strany školy a až následně kontaktování OSPOD a vzájemnou spolupráci. Respondent R6 by ocenil pravidelná setkávání s pedagogy ZŠ za účelem vyjasnění kompetencí OSPOD a základní školy.

7.4 Shrnutí výzkumu dle výzkumných otázek

Všichni dotázaní odborníci ze základní školy i z OSPOD se nezávisle na sobě shodují, že by bylo třeba vzájemně vyjasnit jednotlivé kompetence obou subjektů. Již během samotných rozhovorů bylo zřejmé, že respondenti z prostředí ZŠ nemají dostatek informací ohledně kompetencí ze strany OSPOD, z čehož přirozeně vyplývají situace, kdy základní škola žádá po OSPOD konat v případech, kde OSPOD nemůže své kompetence použít. Spolupráce je pak zákonitě komplikovaná a značnou část svého času musí jednotliví zaměstnanci věnovat vzájemnému vysvětlování kompetencí, než aby společně pracovali na daném případě. Odborníci ze strany OSPOD během rozhovorů zmiňovali, že škola by měla nejprve vyčerpat své kompetence a až následně na OSPOD obrátit. Tomuto by mohla pomoci právě pravidelná setkávání odborníků z těchto subjektů, která by mohla sloužit jako vhodný prostor pro vyjasnění jednotlivých kompetencí.

Dotázaní respondenti z obou oblastí se dále jednoznačně shodli v otázce rizikového věku dětí v souvislosti se sociálně patologickými jevy. Všichni dotázaní považují za nejrizikovější věk 10-12 let, tedy období přechodu na vyšší stupeň základní školy. Jak je v rozhovorech správně poukázáno, značnou pozornost je třeba ale věnovat již dětem na prvním stupni, zároveň je ovšem rizikový přechod ze ZŠ do dalšího vzdělávání.

V otázce dostatečné prevence ze strany ZŠ se jak respondenti ze ZŠ tak z OSPOD shodli na tom, že prevenci, jakou v současné době ZŠ provádějí, shledávají jako dostatečnou, i když odborníci ze strany OSPOD poukazují na skutečnost, že se dítě vrací na jejich úřad se stejným problémem. Zde je ovšem na místě otázka, zda by se této recidivě dalo účelnější prevencí zamezit, nebo zda je zapotřebí větší intervence do rodin, kterou by měl činit OSPOD či jiné zařízení.

Shrnutí dle výzkumných otázek

Jaký je současný stav a názor odborníků na mezioborovou spolupráci mezi základními školami a OSPOD se zaměřením na sociálně patologické jevy?

Všichni respondenti hodnotí vzájemnou spolupráci mezi těmito dvěma subjekty jako dobrou. Zástupci respondentů z řad pedagogických pracovníků častou poukazují na skutečnost, že kvalita spolupráce se odvíjí od jednotlivých pracovníků OSPOD a jejich individuálnímu přístupu. Odborníci z OSPOD naopak upozorňují na skutečnost, že spolupráci komplikuje nedostatečná informovanost o kompetencích OSPOD.

S jakými sociálně patologickými jevy se odborníci v prostředí ZŠ a OSPOD setkávají?

V této otázce respondenti nejčastěji uvádějí záškoláctví. ZŠ ovšem upozorňuje na fakt, že se může jednat o kryté záškoláctví, což by mělo být právem považováno za alarmující skutečnost. Jako druhý problém v této oblasti uvádějí dotázaní odborníci ze ZŠ i OSPOD šikanu.

Jaký je dle dotazovaných odborníků nejrizikovější věk v souvislosti se sociálně patologickým chováním?

Za nejrizikovější věk považují všichni dotázaní respondenti věk 10-12 let, tedy období, kdy žák přechází na druhý stupeň základní školy. Respondenti poukazují na nutnost věnování pozornosti žákovi po celou dobu školní docházky, ovšem tento věk, období, označují jako důležitý mezník týkající se dané problematiky.

Byl by sociální pracovník z pohledu dotazovaných odborníků pro ZŠ přínosem?

V této otázce nepanovala u respondentů jednoznačná shoda ani rozpor. Soulad mezi respondenty převládá v názoru, že přínos sociálního pracovníka v prostředí základní školy by závisel na kompetencích, kterými by disponoval. Základní škola poukazuje na přínos v případě spolupráce např. s metodikem prevence, OSPOD oproti tomu poukazuje na případnou podporu sociálně aktivizačních služeb.

8 Závěr praktické části

Hlavním cílem praktické části bakalářské práce bylo zjistit jaký je současný stav a názor odborníků na mezioborovou spolupráci mezi základními školami a OSPOD se zaměřením na sociálně patologické jevy. Pomocí zvolených metod kvalitativního výzkumu, kterými byly rozhovory s příslušnými odborníky z daných zařízení, tedy odborníci z řad pedagogických pracovníků základní školy a odborníci z řad pracovníků OSPOD, zjistit, jak hodnotí spolupráci základní škola – OSPOD, kde spatřují nedostatky a kde spatřují nejpálčivější nedostatky.

Protože bylo zapotřebí zjistit názory jak odborných pracovníků ze ZŠ, tak z OSPOD, bylo nutné samotný výzkum praktické části bakalářské práce rozdělit na dva celky – celek, jež budou tvořit respondenti ze ZŠ a celek respondentů OSPOD.

Jako neproblematičtější vnímají odborní pracovníci obou subjektů nedostatečnou informovanost o jednotlivých kompetencích OSPOD a ZŠ. Během výzkumu bylo zjištěno, že tato skutečnost jednotlivým pracovníkům značně komplikuje výkon jejich práce, kdy možným řešením by byla právě společná setkávání zástupců ZŠ a OSPOD, která by mohla dát prostor pro vyjasnění těchto kompetencí.

Během výzkumu bylo také zjištěno, že pedagogičtí pracovníci ZŠ si jsou vědomi toho, jak náročná je profese sociálního pracovníka či kurátora pro děti a mládež na OSPOD, na což během rozhovorů respondenti několikrát poukazovali.

9 Případová studie

Osobní anamnéza

Nezl. Jiří, nar. 2005, je v současné době žákem osmé třídy ZŠ. V prostředí ZŠ měl opakovaně výchovné problémy, kdy se měl dopouštět i drobných krádeží. Nad výchovou nezl. Jiřího byl stanoven nejprve soudní dohled, posléze byl na základě rychlého předběžného opatření vydaného příslušným opatrovnickým soudem umístěn do Dětského diagnostického ústavu. Po uplynutí dvouměsíční doby byl nezl. Jiří vrácen do péče matky. V současné době je nezl. již bez vážnějších výchovných problémů, soudní dohled nad výchovou nezl. stále trvá, rodina je tedy ze strany OSPOD aktivně sledována.

Rodinná anamnéza

Matka Petra, nar. 1981, pracuje jako pomocná síla ve skladu. Otec Šimon, nar. 1979, několikrát ve výkonu trestu odnětí svobody pro zanedbání povinné výživy a krádeže. V současné době nezaměstnaný, veden v evidenci úřadu práce. Oba rodiče mají základní vzdělání.

Matka nezl. Jiřího již před jeho narozením užívala měkké drogy, otec nezl. byl dlouhodobým uživatelem tvrdých drog.

Rodiče nezl. nebyli nikdy oddáni, nežili ve společné domácnosti. Nezl. Jiří má ze strany otce čtyři polorodé sourozence, o kterých on sám ví, ovšem nevídá se s nimi. S výchovou nezl. Jiřího vypomáhá občas jeho strýc, bratr ze strany matky.

Vývoj případu

Od narození byl nezl. Jiří se svoji matkou, otce nevídal. Matka měla během Jirkova dětství mnoho partnerů, kteří se vždy po dobu, co byli s matkou nezl., zapojovali aktivně do jeho výchovy. Jednalo se vždy o muže, kteří nebyli příliš vzdělaní a téměř vždy užívali návykové látky, což se odráželo v chování nezl. Po nástupu do základní školy, do první třídy, se okamžitě u nezl. Jiřího objevují problémy – začíná zapomínat školní pomůcky a je silně nepřipraven na vyučování. Během druhé třídy měl nezl. velkou absenci, která byla ovšem matkou omlouvána – jedná se však velmi často o omluvu „rodinné důvody“. Z důvodu silné pracovní vytíženosti matka na třídní schůzky nedocházela – někdy se s vyučujícími domluvila na individuální schůzce.

Situace ohledně prospěchu a chování nezl. se rychle zhoršovala – ve třetí třídě začínal nezl. být silně drzý na pedagogy, začal používat vulgární výrazy směřované nejen na spolužáky ale i na samotné kantory. Opakovaně porušoval školní řád, začínal chodit za školu. Matka syna v této době začala silně obhajovat, záškoláctví se snažila omlouvat vymyšlenými důvody. Na začátku čtvrté třídy škola o chování a prospěchu nezl. Jiřího vyrozuměla OSPOD, a s matkou nezl. a samotným nezl. Jirkou začala probíhat pravidelná jednání. Postupně bylo zjišťováno, že matka nemá na nezl. tolik času, kolik by bylo zapotřebí – nezl. docházel do školy bez domácích úkolů, absolutně nepřípraven na vyučování, často bez svačiny, protože mu ji matka nepřipravila a on sám si žádnou nevzal. Volný čas trávil nezl. nekontrolovaně, většinou hraním PC her s agresivním podtextem. Nezl. začal ve škole fyzicky napadat spolužáky. V této době byl ze strany OSPOD podán návrh na stanovení soudního dohledu nad výchovou nezl. Jiřího – příslušný opatrovnický soud návrhu vyhověl a soudní dohled byl stanoven. Matka se stanovením soudního dohledu souhlasila, po celou dobu se s OSPOD snažila spolupracovat, jak bylo nejvíce z její strany možné.

I přes ustanovené opatření se postupem času situace nezl. Jirky zhoršovala. Na začátku druhého stupně Jirkovi hrozilo na konci roku několik reparátů, ke kterým nakonec díky ochotě kantorů, kteří mu nabídli individuální doučování, nedošlo. Nezl. začal nekontrolovaně používat svoji sílu. Ze školy přicházely na OSPOD zprávy, že nezl. Jiří shodil spolužačku ze schodů, kdy tento incident skončil zlomenou rukou spolužačky, a dále že opakovaně fyzicky napadal další spolužáky. Z několika jednání mezi OSPOD a ZŠ školou vyplynulo, že nezl. nenosil do školy svačiny, nedocházel na obědy a stýkal se s „podivnými“ lidmi. Nedocházel do školy adekvátně oblečený, v zimě v době silných mrazů nosil jen mikinu. I přes šetření v rodině, která pravidelně probíhala, by takovéto skutečnosti neměl OSPOD šanci bez školy zjistit. Matka byla opakovaně na tyto skutečnosti ze strany OSPOD upozorňována, byla doporučována spolupráce s psychologem, byly doporučovány organizace, které pomohou s vhodným trávením volného času nezl. Nezl. Jiří začal s několika organizacemi spolupracovat, docházka do nich však nebyla dlouhodobá. Matka v této době začínala docházet na jednání na OSPOD pod vlivem alkoholu a marihuany, na což byla opakovaně upozorňována, užívání návykových látek však negovala. Situace se postupem času stávala pro nezl. Jiřího neúnosnou (nezl. se o sebe začal starat prakticky sám, byl bez dozoru ve všedních

dnech i o víkendech, matka nezl. chodila vzhledem k finančním problémům do zaměstnání i o víkendu) – nezl. Jiří byl na základě rychlého předběžného opatření soudem odebrán z péče matky a umístěn do Dětského diagnostického ústavu na dobu osmi týdnů. Zde byla nezl. provedena základní diagnostika, ze které vyplynulo, že nezl. Jiří je silně komunikativní, velice emotivně však reaguje na jakoukoliv zmínku o otci. Pracuje zbrkle, své sebehodnocení má větší, než je skutečnost. Aktuální intelektový výkon je v pásmu slabšího průměru. V chování dochází k mísení starších a infantilních projevů. Vše vyúsťuje v negativismus. V chování jsou patrné deprivativní rysy, z čehož pramení určité pocity méněcennosti. Je třeba intenzivní výchovné vedení.

S matkou bylo v mezidobí ze strany OSPOD intenzivně pracováno, přizváni byli další odborníci např. z oboru adiktologie. Situace nezl. Jiřího se v Dětském diagnostickém ústavu začala zlepšovat, po měsíci chodil na víkendy domů, jeho stav se stabilizoval, matka se o Jirku aktivně starala, spolupracovala s OSPOD i dalšími odborníky. Po uplynutí osmi týdnů pobytu v Dětském diagnostickém ústavu byl nezl. Jiří navrácen zpět do péče matky. Situace se jevila jako uklidněná, ze školy přicházely pozitivní zprávy.

O rok později se situace skokově zhoršila. Nezl. začal ve škole krást – jednalo se zprvu o drobné krádeže věcí spolužáků, které se nezl. líbily, postupně se jednalo o finanční hotovost. Nezl. docházel stále častěji na OSPOD na motivační rozhovory ke kurátorovi pro děti a mládež, během kterých byla navíc zjištěna skutečnost, že se stýkal se staršími chlapci, se kterými trávil volný čas na nevhodných místech – chodil do míst, kde se zdržují bezdomovci a uživatelé návykových látek, popřípadě chodil hrát počítačové hry, s tematikou násilí, do kterých investoval nemalé finanční obnosy. V této době začal školní kolektiv nezl. vyčleňovat, o což více se začínal nezl. stýkat se staršími chlapci. S matkou i nezl. bylo tedy na OSPOD velice intenzivně pracováno, do případu byly přizvány neziskové organizace, které mohou rodině poskytnout psychologické poradenství, ale také zajistit vhodné a smysluplné trávení volného času nezl. Přes počáteční neúspěchy s docházkou nezl. i matky do zařízení, se spolupráce podařila velmi dobře navázat.

V současné době je chování i prospěch nezl. poměrně stabilizovaný. Ve spolupracující organizaci dochází nezl. do terapeutické skupiny, kde se projevuje jako přirozený vůdčí

typ. U spolupráce s nezl. je snaha o pochopení potřeb a pocitů druhých, což komplikuje impulzivní chování nezl. Jako velký problém spatřují odborníci v případě nezl. skutečnost, že velmi obtížně rozeznává realitu od prostředí počítačových her s agresivní tematikou. I přes to, že nezl. Jiří opakuje osmý ročník ZŠ, bývá poměrně dobře připraven na vyučování a aktivně se zapojuje. Někdy se stane, že zapomene domácí úkol či pomůcky k výuce. Chování má slušné, nijak výrazně nevybočuje z norem. S rodinou je na OSPOD i nadále aktivně spolupracováno, soudní dohled nad výchovou nezl. Jiřího trvá i nadále.

Závěr

Bakalářská práce se zabývala tématem, které mnoho odborníků vnímá jako silně palčivé. Soustředila se nejen na pedagogické pracovníky základních škol a odborníky z OSPOD, ale také na samotné děti a mladistvé, kterých se toto téma bezprostředně týká.

Teoretická část bakalářské práce se věnovala jednotlivým tématům, jež mají úzkou souvislost s danou problematikou. Postupně tak byly představeny činitele rizikového chování, vybrané sociálně patologické jevy v prostředí ZŠ, sociálně-právní ochrana dětí s důrazem na kuratelu, role OSPOD a základní školy v kontextu rizikového chování mládeže a preventivní působení. Část bakalářské práce byla věnována autonomii rodiny, což je téma, které u mnohých odborníků vyvolává rozporuplné názory.

Praktická část bakalářské práce byla tvořena kvalitativním výzkumem, metodou rozhovoru. Vzhledem ke své struktuře bylo nutné rozdělení na dva celky – rozhovory s pedagogickými pracovníky ze ZŠ, kdy byly respondenty samotné vedení ZŠ, výchovný poradce a školní metodik prevence a celek rozhovorů s odborníky OSPOD.

Samostatné postavení v práci zaujímá případová studie, kazuistika, na které je předvedeno dané téma v praxi. Můžeme tak pozorovat nejen jednotlivé kroky subjektů ale také vývoj případu. Znatelná je spolupráce OSPOD a školy, a OSPOD a samotné rodiny.

Cílem bakalářské práce bylo zjistit, jaké jsou názory pedagogických pracovníků ze základní školy a odborníků orgánu sociálně-právní ochrany dětí na jejich vzájemnou spolupráci a kde případně spatřují v rámci této spolupráce nedostatky. Ze subjektivního pohledu se tento cíl podařilo splnit, hlavní výzkumná otázka i dílčí výzkumné otázky byly zodpovězeny. Pomocí rozhovorů byly získány a následně analyzovány jednotlivé názory. Je potěšující zjištění, že si pedagogičtí pracovníci uvědomují, jak náročná (nejen psychicky) je pozice pracovníka OSPOD. Jedná se zároveň o profesi, která se v laické veřejnosti netěší příliš velké náklonnosti. Stejně tak je pozitivní zjištění, že si pracovníci OSPOD uvědomují, že jsou to právě pedagogičtí pracovníci, kteří mají o dítěti podstatné informace a jejich sdělení jsou pro ně důležitá. Během rozhovorů bylo patrné, že jak škola, tak OSPOD, mají za cíl blaho, zdraví a správný vývoj dítěte.

Z bakalářské práce vyplývá, že spolupráce mezi základními školami a OSPOD je na velmi dobré úrovni, a to i přes to, že jsou v této kooperaci patrné značné rezervy, které si ovšem oba dva subjekty uvědomují a svoji práci s ohledem na toto vykonávají.

Seznam použitých zdrojů

Seznam použité literatury

FISCHER, Slavomil a Jiří ŠKODA. *Sociální patologie: závažné sociálně patologické jevy, příčiny, prevence, možnosti řešení*. 2., rozš. a aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2014. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-5046-0

HARTL, Pavel a Helena HARTLOVÁ. *Velký psychologický slovník*. Ilustroval Karel NEPRAŠ. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-686-5

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Čtvrté, přepracované a rozšířené vydání. Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-0982-9

JUKLOVÁ, Kateřina a Radka SKORUNKOVÁ. *Základy psychopatologie*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2007. ISBN 978-80-7041-873-4

KRAUS, Blahoslav. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-383-3

KRAUSOVÁ, Lucie a Věra NOVOTNÁ. *Sociálně-právní ochrana dětí*. Praha: ASPI, 2006. ISBN 80-7357-214-1

MALACH, Josef. *Teorie metodiky výchovy*. Vyd. 2., upr. a dopl. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2010. ISBN 978-80-86723-93-8

MARTANOVÁ, Veronika, Barbara JANÍKOVÁ a Tereza DANĚČKOVÁ. *Učební texty ke specializačnímu studiu pro školní metodiky prevence*. Praha: Centrum adiktologie Psychiatrické kliniky 1. lékařské fakulty a VFN, Univerzita Karlova, 2007. ISBN 978-80-254-0525-3

MARTÍNEK, Zdeněk. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. Praha: Grada, 2009. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-2310-5

MATOUŠEK, Oldřich. *Slovník sociální práce*. 2. přepracované vydání. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-368-0

MATOUŠEK, Oldřich a Andrea KROFTOVÁ. *Mládež a delikvence: [možné příčiny, struktura, programy prevence kriminality mládeže]*. Vyd. 2., aktualiz. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-771-X

NEŠPOR, Karel. *Návykové chování a závislost: současné poznatky a perspektivy léčby*. Vyd. 4., aktualiz. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-908-8

PRŮCHA, Jan, Eliška WALTEROVÁ a Jiří MAREŠ. *Pedagogický slovník*. 7., aktualiz. a rozš. vyd. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0403-9

SMEJKAL, Vladimír. *Kybernetická kriminalita*. 2. rozšířené a aktualizované vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2018. ISBN 978-80-7380-720-7

ŠVARCOVÁ, Eva. *Vybrané kapitoly z etopedie a sociální patologie: učební text*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2009. ISBN 978-80-7041-959-5

VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Vyd. 5. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0225-7

VÁGNEROVÁ, Marie. *Současná psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0696-5

VEČERKA, Kazimír a Markéta ŠTĚCHOVÁ. *Preventivní praxe po novelizaci zákona o sociálně-právní ochraně dětí*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2015. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 978-80-7338-152-3

Seznam použitých internetových zdrojů

HOFSCHEIDEROVÁ, Anna. *O lidské důstojnosti dítěte v kontextu vzdělávání aneb proč lze posilování represivních prvků ve školství považovat za cestu nejen špatným, nýbrž nepřijatelným směrem?* [online]. 2018 [cit. 2020-04-10]. Dostupné z: <https://www.epravo.cz/top/clanky/o-lidske-dustojnosti-ditete-v-kontextu-vzdelavani-aneb-proc-lze-posilovani-represivnich-prvku-ve-skolstvi-povazovat-za-cestu-nejen-spatnym-nybrz-nepripustnym-smerem-107246.html>

HOFSCHEIDEROVÁ, Anna. *O svobodě dospívajících* [online]. 2018 [cit. 2020-04-10]. Dostupné z: <https://www.epravo.cz/top/clanky/o-svobode-dospivajicich-107788.html>

MŠP. *Probační a resocializační programy pro mladistvé* [online]. 2017 [cit. 2020-04-10]. Dostupné z: <https://justice.cz/web/msp/probacni-programy1?clanek=probacni-programy-pro-mladistve>

MŠMT. *Metodický pokyn ministryně školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikany ve školách a školských zařízeních* [online]. 2016 [cit. 2020-04-10]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/file/38988/>

MŠMT. *Specifická primární prevence*. [online]. 2010 [cit. 2020-04-10]. Dostupné z: <http://www.prevence-info.cz/p-prevence/specificka-primarni-prevence>

Seznam použité legislativy

Vyhláška č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních

Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže)

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

Seznam ostatních zdrojů

DUNOVSKÝ, Jiří. *Dítě a poruchy rodiny*. Praha: Avicenum, 1986. Hálkova sbírka pediatrických prací (Avicenum)

Seznam příloh

Příloha A – výzkumné otázky pro pedagogické pracovníky ZŠ (celek č. 1.)

Příloha B – výzkumné otázky pro pracovníky OSPOD (celek č. 2.)

Příloha A – výzkumné otázky pro pedagogické pracovníky ZŠ (celek č. 1.)

1. Na jaké pracovní pozici v ZŠ působíte?
2. Shledáváte během poslední doby nárůst žáku s problémovým chováním? (Pokud ano, kde případně spatřujete mezník, kdy došlo k jejich nárůstu?)
3. Dokážete žáky s problémovým chováním, které u Vás na ZŠ máte, nějak definovat? (Např. zda mají podle Vás tito žáci něco společného, co se týče rodinného zázemí atd.)
4. Jak hodnotíte spolupráci s rodiči těchto žáků?
5. Domníváte se, že by bylo vhodné, aby byl metodik školní prevence a výchovný poradce externí pracovník, a ne zároveň pedagog?
6. V čem byste spatřovala pozitiva/negativa externího metodika prevence a externího výchovného poradce?
7. Domníváte se, že se Vám díky prevenci realizované na Vaší škole, daří podchytit sociálně-patologické chování žáků včas?
8. S jakými sociálně-patologickými jevy se u Vás na ZŠ nejčastěji setkáváte?
9. Jaký je dle Vašeho názoru nejrizikovější věk dětí, co se týče sociálně-patologického chování?
10. V případě, že máte s OSPOD na vzniklou situaci jiný názor, jak tuto situaci řešíte?
11. Víte, jako pedagogický pracovník ZŠ, jakými disponuje OSPOD kompetencemi ve vztahu k Vám jako ke škole?
12. Jak hodnotíte spolupráci s OSPOD? (Kde případně spatřujete v rámci spolupráce nedostatky, zda byste ocenila intenzivnější spolupráci atd.)
13. Pokud ano, proč a napadá Vás případně forma této spolupráce?
14. Hodnotíte jako problematické, že škola má povinnost na dotaz OSPOD odpovědět o svých žácích, ale OSPOD má naopak vůči škole mlčenlivost?
15. Domníváte se, že by byl ve školství přínosem sociální pracovník? (V čem byste případně spatřovala jeho přínos, nebo naopak proč byste jej považovala za zbytečného?)
16. Ocenila byste z Vašeho pohledu pravidelná setkání pracovníků OSPOD, zástupců základních škol a OČTŘ?
17. Napadá Vás nějaké zlepšení pro spolupráci s OSPOD? Je něco, co byste z pohledu pedagoga základní školy v tomto kontextu ocenila?

Příloha B – výzkumné otázky pro pracovníky OSPOD (celek č. 2.)

1. Jak dlouho na OSPOD pracujete?
2. Jakou pracovní pozici v současné době v rámci OSPOD zastáváte? (máte případně zkušenosti i s jinou pracovní pozicí v rámci OSPOD?)
3. S jakými sociálně patologickými jevy se u Vašich klientů setkáváte nejčastěji?
4. Shledáváte nárůst klientů se sociálně patologickými jevy? Čemu případně nárůst přisuzujete?
5. Jaký je dle Vašeho názoru nejrizikovější věk dětí, co se týče sociálně patologického chování?
6. Jak hodnotíte spolupráci Vašeho OSPOD se základními školami? (Kde případně spatřujete nedostatky, či v čem je naopak spolupráce na velmi dobré úrovni?)
7. Fungovala z Vašeho pohledu spolupráce OSPOD se základními školami, když jste s touto prací začínala, jinak než v současné chvíli?
8. Setkala jste se někdy během své praxe s vyloženě negativním chováním ze strany školy?
9. Byla to někdy právě škola, kdo znemožňoval spolupráci? Jak případně tuto situaci řešíte?
10. Setkáváte se někdy osobně s pedagogy ZŠ? Pokud ano, při jakých situacích?
11. Hodnotíte případně tato setkání jako přínosná?
12. Domníváte se, že školská zařízení odvádějí z hlediska prevence dostatečnou práci? Kde případně shledáváte z Vašeho pohledu rezervy?
13. Mají z Vašeho pohledu školská zařízení dostatečné informace o kompetencích OSPOD? (Stává se Vám někdy např., že musíte vysvětlovat, co nespadá do Vaší kompetence? Jak se případně školy ke sdělením tohoto typu staví?)
14. Domníváte se, že by byl ve školství přínosem sociální pracovník? (v čem byste případně spatřovala jeho přínos, nebo naopak proč byste jej považovala za zbytečného?)
15. Ocenila byste z Vašeho pohledu pravidelná setkání pracovníků OSPOD, zástupců základních škol a OČTŘ?
16. Napadá Vás nějaké zlepšení pro spolupráci se školami? Je něco, co byste z pohledu OSPOD v tomto kontextu ocenila?